

En väv av vanor

En kunskapsöversikt av barns
och ungas kulturvanor 2023

RAPPORTFÖRFATTARE: GUNILLA KINDSTRAND

Innehåll

Inledning	4
Uppdrag och genomförande	5
Sammanfattning	5
Deltagandets dimensioner	7
Som man frågar får man svar	7
Deltagandets röda tråd	9
Mål och möjligheter	10
Det välkända mönstret	11
När målen går i konflikt	12
Den flytande fritiden	13
De som säger "nej, tack!"	13
Rätten och rättigheterna	14
Hotet mot legitimiteten	15
Siffrorna	16
Vad statistiken kan fånga	16
Kön	17
Barn och unga med utländsk bakgrund	20
Barn och unga med funktionsnedsättning	22
Social bakgrund/socioekonomi	22
Geografi	23
Livet på nätet	23
Läsningens återkomst	24
Skolan som utjämnare	25
Kulturskolan	26
Pandemins kraft att förändra	27
Reflektioner	29
Mätandets bryderi	29
Nya (och gamla) frågor för politiken	30
Bilaga	31
Barn och unga i Region Stockholms kulturpolitik	31
Källförteckning	33

Inledning

Region Stockholms kulturnämnd har i sin verksamhetsplan för 2023 gett förvaltningen i uppdrag att kartlägga och analysera barn och ungas kulturvanor utifrån faktorer som geografi, kön och socioekonomi. Många myndigheter, universitet och andra aktörer genomför återkommande undersökningar bland barn och unga som omfattar kultur- och fritidsaktiviteter. Dessa pekar samstämmigt mot snarlika resultat: skillnaderna mellan regionerna är relativt små. Det är snarare skillnaderna inom regionerna och dess olika målgrupper som är signifikanta. Kulturförvaltningen har konstaterat att fältet skulle gynnas av ett fördjupat kunskapsunderlag som både sammanfattar och analyserar relevanta och genomförda undersökningar. Förvaltningen har givit uppdraget åt två externa aktörer som lagt fram var sin rapport.

Gunilla Kindstrand är journalist och har följt

kulturpolitiken under lång tid. Hon har arbetat som kulturchef och chefredaktör på flera dagstidningar. 2013–2018 var hon ordförande i myndigheten Konstnärsnämnden.

Föreliggande metastudie sammanfattar, analyserar och resonerar kring barns och ungas kulturvanor utifrån befintliga kulturvaneundersökningar. Rapporten inleds med ett resonemang om komplexiteten i att avgränsa och mäta kulturvanor idag. Därpå följer statistik hämtat från olika relevanta källor. Avslutningsvis reflekteras över några av de utmaningar som kulturpolitiken står inför när kulturvanorna är på väg att förändras i grunden. En mindre intervjustudie ”Kultur i barns vardag. Röster från 28 barn och unga i Stockholms län om deras kulturvanor.” har utförts av Bättra Konsult. Här ingår också intervjuer med verksamhetsledare, institutionschefer med flera.

Uppdrag och genomförande

Till grund för den här rapporten ligger statistik från en rad aktörer, kulturpolitisk litteratur, forskningsrapporter och den diskussion kring kulturvanor som förts i specialtidningar. (Källorna återger aktuellt läge och några är helt nya. När äldre källor används är det för att de lyfter intressanta iakttagelser som belyser uppdraget. Källorna anges i fotnoter samt i en särskild källförteckning.)

Mätningar av medborgarnas kultur- och fritidsvanor har olika utgångspunkter vilket märks i frågornas utformning. När mätningarna ställs mot varandra uppstår en intressant komplexitet. Vad är det som kodas som kultur? Vad läggs i begrepp som ”deltagande”, ”delaktighet”, ”konsumtion” och ”vana”? Hur har begreppen förändrats över tid? Vad har kulturpolitiken möjligheten att påverka?

Rapporten för ett fortlöpande resonemang kring vad kulturvanestatistiken kan berätta och vilka, för politiken väsentliga, frågor som reser sig ur materialet. I uppdraget har också ingått att beskriva barns och ungas relation till det digitala utbudet och då särskilt sociala medier, både när det gäller utövande/deltagande och konsumtion.

I ett kapitel sammanfattas även tillgängliga fakta kring hur barns och ungas kulturvanor kan ha påverkats av effekterna av covid-19-pandemin och vad det kan ha för konsekvens.

I ett halvt sekel har kulturpolitiken haft som uttalat mål att via stöd och främjande ge medborgarna breda möjligheter att delta i ett kvalitativt kulturliv, men statistiken visar att politikens träffyta förblir begränsad. Ett av rapportens ledmotiv är den spänning som uppstår mellan de kulturpolitiska ambitionerna och det deltagandemönster som kulturvaneundersökningarna ger oss. Ett annat är hur barns och ungas kulturvanor just nu genomgår en mycket snabb förändring, svår för statistiken att fånga.

De kursiverade citaten är hämtade från intervjustudien ”Kultur i barns vardag. Röster från 28 barn och unga i Stockholms län om deras kulturvanor.”

Sammanfattning

”Den tydligaste utvecklingen är den digitala. Den är totalt dominerande, framför allt i det sociala umgänget med vänner. Den är både i det lilla och det stora. Du har en tätare kontakt med de närmsta men också en närmare kontakt med de större perspektiven [...]”

Verksamhetsutvecklare, nationell myndighet

Sverige har, internationellt sett, ett högt kulturdeltagande, men den övergripande statistiska berättelsen om hur olika grupper av barn och unga tar del av offentligt finansierad kultur har legat fast under decennier. Flickor är mer kulturaktiva än pojkar. Barn som lever i familjer med högt utbildade föräldrar har högre deltagande. Barn och unga med utländsk bakgrund besöker bibliotek oftare än andra grupper, men de möter också fler hinder när de vill delta i det övriga kulturlivet.

De senaste åren har en kritisk forskningsdiskussion om statistikens betydelse som underlag för politiska åtgärder vuxit. Det finns också ett nyvaknat intresse för de som efter övervägande tackar nej till det offentligt finansierade, på olika vis kvalitetssäkrade utbudet.

Just nu syns en kraftig förändring i barns och ungas kulturbruk. Det digitala livet har skapat flytande kulturvanor, där nya, snabbt föränderliga möjligheter påverkar barns och ungas sätt att konsumera, skapa, delta och dela. Ingen statistik förmår beskriva den vida väv som barns och ungdomars kulturvanor utgör. Kultur är ett ekosystem som förbinder olika sfärer; offentligt finansierad kultur med kommersiell, digital närvaro med fysisk, höjd med bredd och så vidare.

Redan från tidig ålder är det idag mobiltelefonens möjligheter som strukturerar barns och ungdomars kulturella och samtidigt sociala liv. Insikten om den ständiga digitala närvarons risker växer hos barn och unga. Efter en lång tids tillbaka-

gång har också intresset för läsning blivit större. Att det fasta och ojämna deltagandemönstret i offentligt finansierad kultur består signalerar att fördd kulturpolitik i praktiken haft en begränsad träffyta på verkligheten. Under 2022 och 2023 arbetade två utredningar med frågan: ”Att bredda deltagandet i kulturlivet” från Myndigheten för kulturanalys och den statliga utredningen

”Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun”. Båda förespråkar en breddning av det offentligt finansierade kulturutbudet.

Grunden för våra kulturvanor skapas i tidig ålder. Det ger skolan en viktig roll, men det gör också barns och ungas kulturbruk till en av kulturpolitikens mest centrala frågor.

Deltagandets dimensioner

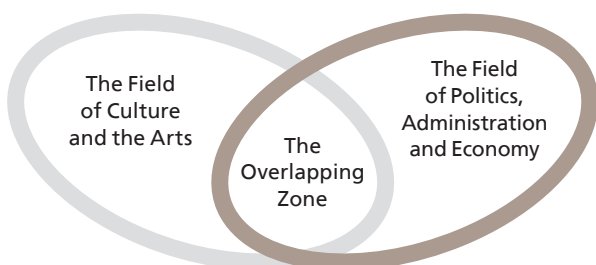
Som man frågar får man svar

“Ja, Kulturfestivalen var jag på. Det är nog ibland att det är kultur för det heter ju Kulturfestivalen. [...] Jag lyssnade på musik. Gick på konserter, silent disco. Och så kollade jag på Rix FM – det är ju inte kultur, tror jag.”

Musse, 8 år, Värmdö

Vad är det som räknas som kultur och inte? Det är inte bara åttaårige Musse som tvekar. Statistiska upplägg och olika slags forskning definierar kultur och kulturvanor på en rad olika vis. Betydelserna skiftar över tid och hänger inte sällan samman med samhällssyn och ideologiska utgångspunkter.

Figuren nedan illustrerar dilemmat. Den kulturpolitiska forskaren Geir Vestheims skiss beskriver hur det politiska/administrativa/ekonomiska fältet möter det vida fält där kultur och konst av olika slag och med olika finansieringar tar plats. Det är i den överlappande zonen kulturpolitikens stöd och främjande har sin direkta verkan. Utanför den finns ett stort fält där konst (i alla former och inom alla konstområden) och kultur lever efter andra villkor och som har stor publik bland barn och unga, inte minst digitalt.

Vestheim, Geir (2012). Cultural policy-making: negotiations in an overlapping zone between culture, politics and money. *International Journal of Cultural Policy*.

När kulturvanor diskuteras i offentligheten görs inte alltid den nödvändiga åtskillnaden mellan zonerna. Inte heller all statistik tydliggör vilken zon den intresserar sig för.

Den kulturvanestatistik som har störst genomslag i Sverige kommer från Myndigheten för kulturanalys. Myndigheten har till uppgift att analysera kulturpolitikens effekter och lägger därmed sitt främsta fokus på hur nationella kulturpolitiska ambitioner berör medborgarna. Särskilt intresse riktas följaktligen mot de kulturverksamheter som ingår i statens kulturbudget. Det handlar alltså om det som i figuren kallas den överlappande zonen.

Myndigheten för kulturanalys samarbetar med SOM-institutet, en oberoende undersökningsorganisation vid Göteborgs universitet, som regelbundet genomför mätningar av kulturvanor bland medborgare som är 16 år och äldre. I frågeformulären görs ytterligare avgränsningar. Här finns ett 30-tal, tämligen traditionella kulturvanor listade (besök på museer, utställningar, teaterföreställningar, konserter, hemslöjdsutställningar et cetera). För regioner och kommuner, som har ett betydligt bredare uppdrag vad gäller deltagande, där föreningsliv, folkbildning, kulturskola och så vidare ingår, är det inte helt enkelt att använda den här sortens statistik som ett mått eller ett redskap i den egna verksamheten.

Ett vanligt missförstånd kring SOM-undersökningarna är att de uppfattas som en bild av det samlade kulturdeltagandet i det större fältet.

Barns och ungas kulturvanor mäts inte lika flitigt av Myndigheten för kulturanalys. Här skiljer sig Sverige från de nordiska grannländerna som regelbundet för nationell statistik över barns och ungdomars kulturvanor. Den senaste större enkäten i Sverige gjordes 2017 och då ingick Stockholm som en av de undersökta regionerna.¹

Andra studier av barns och ungas medievanor görs av Myndigheten för ungdoms- och civil-

¹ ”Barn och ungas kulturaktiviteter, Stockholms län 2017.”, Myndigheten för kulturanalys, 2017.

samhällesfrågor (MUCF), Internetstiftelsen, Statens medieråd, Svensk scenkonst med flera. Flera av dessa använder ett bredare kulturbegrepp som omfattar större delar av kultur- och konstfältet. Hos Statens medieråd, MUCF med flera inkluderas kulturvanor i fritidsvanorna. Det här bredare blickfånget har lett till en allt större relevans eftersom barns och ungas kulturkonsumtion i dag är integrerad i det digitala liv som dominerar fritiden. Gränserna mellan kommersiellt och offentligfinansierat, professionellt och ideellt, konsumtion och eget skapande har blivit alltmer porösa och svåra att dra. Många stora, kanske avgörande kulturupplevelser görs i föreningsverksamhet eller i tillfälliga, lokala eller digitala grupper, det vill säga i den zon som inte är synlig för vare sig i statistik eller kulturpolitik.²

I Region Stockholm går kulturnämndens stöd- givning och främjanderesurser för barn och unga till stor del till kultur och konstnärliga upplevelser i, eller via, skolan. Även Region Stockholms scenkonststöd går till grupper som spelar för barn och unga och det görs huvudsakligen genom skolorna. Men den uppsökande kulturverksamhet som barn och unga möter i skolan är svår att urskilja i kultur- och fritidsvaneundersökningarna. Hur kultursatsningarna i skolan påverkar framtida kulturvanor är outforskat.

Under lång tid har forskningen gjort åtskillnad mellan begreppen ”deltagande” och ”delaktighet”. ”Deltagande” har haft betydelsen att vara en mer eller mindre passiv publik till en verksamhet – exempelvis en utställning om slöjd eller en teaterföreställning – där någon annan än publiken ansvarar för att producera och förmedla ett färdigt innehåll. Att vara ”delaktig” har betytt att på något sätt vara medskapare till verksamheten. Den åtskillnaden är numera omöjlig att hålla fast vid, eftersom de digitala möjligheterna kan göra användaren till konsument och producent inom ett och samma agerande. Svårigheten att skilja deltagande från delaktighet, konsumtion från produktion syns i flera av de undersökningar som

citeras i det följande liksom i intervjuvaren hos barn och unga.

I jämförelse med andra länder har Sverige ett mycket högt samlat kulturdeltagande. I Eurostatmätningen, som har en vid definition av kultur och som mäter från 15 års ålder, ligger svenskarnas deltagandenivå på 85 procent och därmed i topp, tillsammans med övriga nordiska länder, Schweiz och Nederländerna. Medelnivån i EU var samma år (2015) 63,7 procent.³ Eftersom barns och ungdomars kulturvanor på många vis speglar de vuxnas⁴ finns det starka skäl att förutsätta att också deras kulturdeltagande generellt ligger på hög nivå.

Det forskningsintresse som finns för mera komplicerade kulturella deltagandemönster har hittills främst riktats mot vuxna. De som har ett lågt kulturdeltagande konsumerar över lag ett snävare utbud av kultur. De föredrar också olika former av populärkultur. De har i allmänhet kortare utbildning, lägre inkomster, bor på mindre orter och på landsbygden. De är också oftare av manligt kön.⁵

De grupper som konsumerar det som kan kallas för högkultur (exempelvis besöker konstmuseer, scenkonstföreställningar och klassiska konserter) konsumerar också i hög grad annan kultur, oftast också populärkultur.⁶ De är en sorts kulturella allätare, omnivorer, som snabbt reagerar på nya utbud och erbjudanden. De som tillhör denna grupp är i allmänhet välutbildade, har högre inkomster, bor oftast i städer och är oftare kvinnor än män. Det är en grupp där det socialt sett lönar sig att investera i kulturupplevelser.

Mönstret går att beskriva som att en kulturvana i många fall leder till en annan och förgrenar sig ytterligare. Erhållen kulturell kompetens gör det enklare att pröva nya kulturyttringar. Det är, enligt vissa undersökningar, vanligt med fasta kombinationer av kulturtyper.⁷ Teater, konst och klassiska konserter går bra ihop, men sammanfaller mer sällan med att gå på rockkonsert.

Kulturvanorna kopplar nära till socialt liv och social identitet. För 41 procent av ungdomarna är

2 ”Speglingar – onst, kultur, politik, samhälle.”, 2021.

3 ”Culture statistics – cultural participation. Statistics explained”, Eurostat, 2015.

4 ”Att bredda deltagandet i kulturlivet. Hinder och möjligheter”. Myndigheten för kulturanalys 2023.

5 ”En gemensam nordisk undersökning av barns och ungas kulturvanor?” En rapport på uppdrag av Kulturanalys Norden, Mats Björnsson, 2018.

6 ”Rummet av kultur- och medievanor i Sverige 2015”, Myndigheten för kulturanalys, 2018.

7 Ibid.

”vem” man går med viktigt. För vuxna är andelen 26 procent.⁸ Att delta tillsammans med kompisar är alltså att investera i ett socialt och kulturellt kapital.

Deltagandets röda tråd

”Att få till reell delaktighet – det är kärnan och utgångspunkten! Det är din passion som ska styra.”

Verksamhetsutvecklare, nationell myndighet

Ambitionen att få fler människor att känna sig hemma i kulturlivet går som en röd tråd genom kulturpolitiken sen nära hundra år. Den historiska diskussionen om kulturvanor blir därför en berättelse om kulturpolitikens möjligheter och begränsningar. Frågan om vilken sorts kultur medborgarna ska engageras i har besvarats på olika vis i olika tider och dagens kulturpolitiska debatt rymmer ekon av de tolkningar som gjorts över tid.

I det tidiga 1900-talet hade ”kulturpolitik” en annan betydelse än idag. Politiska debattörer använde sig av begreppet för att beskriva en ”högsta form av politik”, en andlig motpol till den materialism som annars kännetecknade politiken⁹. Kopplingen till kulturarvet var givetvis viktigt. Den här idén om en politik höjd över vardagens hade viss giltighet ända in på 1930-talet när arbetarrörelsen fick ett starkare inflytande över samhällsutvecklingen. I arbetet med att tillgängliggöra god konst och god kultur i alla samhällsskick och i alla delar av landet fanns det tydliga spår av den äldre filosofiska tanken. Kulturpolitikens uppdrag sågs som civilisatoriskt. Det var den estetiska bildningen som skulle ge positiva effekter både för den enskilda människan och för det gemensamma samhället. Att sprida den etablerade konsten och kulturen var att ”göra medborgarna skickade att fylla de krav som det folkliga självstyret ställer på dem”¹⁰, som ecklesiastikminister Arthur Engberg uttryckte det 1938.

Efterhand blev kulturpolitiken ett politikområde bland andra och fäst mot den sektor som vi idag sammanfattar som konst- och kulturlivet. Allas rätt och möjligheter att delta sågs nu som en självklar del av välfärden. Längre fanns en förväntan på att det ökade ekonomiska välståndet i Sverige automatiskt skulle leda till en höjning av det man då kallade den estetiska bildningsnivån, men de kulturvaneundersökningar som genomfördes under 1950-talet, 1960-talet och 1970-talet var nedslående. De visade att skillnaderna mellan olika socioekonomiska grupper delaktighet i kulturlivet var tydlig och uppenbarligen svår att förändra. Det var dessutom den kommersiella, inte den offentligt stödda kulturen som dominerade i de bredare folklagen.

1970-talet var en tid då skiljelinjer inskräpades, mellan populärkultur och konstnärligt kvalitativt innehåll, mellan kommersiellt och offentligt finansierat, mellan ”låg” och ”hög”.¹¹

Vikten av kvalitetsvärdering framhölls och den nationella kulturpolitiken fick det tydliga uppdraget att ”motverka kommersialismens negativa verkningar” genom att stödja alternativ till den kommersiellt drivna kultur som alltså ansågs mindre uppbygglig för medborgaren att delta i. I målbilden fanns inte bara ett ökat deltagande utan också medborgarens ”kulturella aktivering”, som betydde en mer aktiv och reflekterande delaktighet. Eftersatta grupper erfarenheter och behov skulle särskilt tillgodoses. 1970-talets kulturpolitik anknyter idémässigt mera till den offensiva, samhällsförändrande socialpolitiken än till den humanistiska och konstnärliga bildningstraditionen.¹² Konsten och kulturen blev som ett vässat redskap i den sociala ingenjörskonstens verktygslåda.

1990-talets tidsanda var en helt annan. Den ekonomiska expansionen planade ut. En allt större individualism tog över. Kulturens betydelse för identiteten blev viktigare, liksom respekten för den enskildes valfrihet. Populärkultur fick högre status. De gamla uppdelningarna i högt och lågt, kommersiellt och icke-kommersiellt blev mindre relevanta.

8 ”Barns och ungas kulturaktiviteter”, Myndigheten för kulturanalys, 2017.

9 ”Kulturpolitik. Formeringen av en modern kategori.”, My Klockar Linder, 2014.

10 ”Har kulturpolitiken lyckats?”, Carl-Johan Kleberg och Torbjörn Forsell, 2019.

11 ”Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige.”, Sven Nilsson, 2003.

12 Ibid.

Diskussionen om delaktighet kom snart att kompliceras av de stora generella förändringar som Sverige genomgick – migration, allt starkare globala medieflöden och nationalstatens försvagade ställning. Successivt införde flera statliga stödmyndigheter nya bedömningsparametrar för aktörerna att förhålla sig till: jämställdhets-, hbtq-, mångfalds- och interkulturellt perspektiv och så vidare. Syftet var att genom konst och kultur öka publikens/medborgarens medvetenhet kring utvalda frågor samt synliggöra och förändra normer i samhället. De senaste åren har i stället försvaret av konstens frihet och armlängds avstånd blivit en allt viktigare kulturpolitisk fråga. Det är viktiga signaler, som riktas inte bara mot konstnärer och kulturskapare utan också mot medborgarna och deras förtroende.

De samtida kulturpolitiska målen (giltiga från 2009) sätter för första gången barn och unga i centrum. Ett tungt skäl för prioriteringen är en ökande insikt om att grunden för kulturvanor skapas tidigt i livet. Det är under uppväxten som förutsättningarna för individens möjligheter att relatera till konst och kultur uppstår. Att ändra kulturmönster i vuxen ålder är oändligt mycket svårare.¹³ Men skillnaderna inom dagens ungdomsgeneration är större än tidigare. Att unga är en mer heterogen grupp märks i alltifrån medievänor till intressen, subkulturer och värderingar. Ju större utbud, desto mer fragmentering. I ett samhälle med allt fler olikheter ökar förväntan på att kulturlivet ska erbjuda mångfald.

I historiens ljus kan man skönja att drömmen om den breda delaktigheten präglas av den tid vi lever i. Olika tider betonar olika aspekter: estetisk fostran, demokratisk aktivering, världskultur, integration, genus, bekämpande av rasism, hållbarhet, konstnärlig frihet med mera.

I dag, i en tid när samhällstilliten står högt på dagordningen, blir konsten och kulturen allt oftare karakteriserade som det goda ”samhällskittet”. Att delta i kulturlivet kan skapa en känsla av tillhörighet och gemenskap som i förlängningen kan bidra till ett mer robust och resiliellt samhälle. Det här är ett sätt att se på delaktighet som leder tanken till djupare kulturella sammanhang med stark koppling till kulturarv. Det som förbinder det förgångna med nuet och framtiden och

länkar tidigare generationer till kommande. På så vis ansluts individen till det större gemensamma projektet. Idéerna kring kulturens ”kitt” har vissa drag gemensamma med det tidiga 1900-talets tankefigurer där kulturpolitik betydde just det som överflyglade vardagens politiska verklighet och skapade ett högre livsvärde.

Mål och möjligheter

”Jag gick på dans när jag var liten. När jag blev äldre hittade jag på andra saker. Att mer hänga med vänner och vara på olika ställen och så. [...] Jag bara växte upp och tänkte inte på den (dansen) och struntade i den och var med vänner och började göra annat.”

Amina, 17 år, Orminge

Barns och ungas rätt till kultur fick sin framskjutna plats i de kulturpolitiska mål som beslutades av riksdagen 2009. Målen ska styra inte bara den statliga kulturpolitiken utan också vägleda i kommuner och regioner. Målen slår fast att kulturen ska vara en ”dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund”, att ”alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet” och att ”kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling”. För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Myndigheten för kulturanalys, som har i uppgift att analysera kulturpolitiska förslag och åtgärder, menar att delaktighet är beroende av fyra huvudsakliga dimensioner.

1. Alla ska ha möjlighet att ta del av ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet.

¹³ ”Förödande att estetiska ämnen inte är ett krav.” 35 högskolerektorer i SvD, 2018-07-07.

2. Alla ska ha möjlighet att få utlopp för sina skapande förmågor
3. Det ska vara möjligt att verka och förkovra sig (professionellt) som kulturskapare i hela landet
4. Det ska finnas möjligheter till inflytande över kulturlivets och kulturpolitikens utformning.

Ur ett regionalt perspektiv har dimensionerna ovan olika slags relevans. Barns och ungas eget skapande ligger framför allt inom kommunernas och det civila samhällets ansvarsområde. När det gäller möjligheterna att verka och förkovra sig professionellt har Stockholmsregionen en särställning. Här finns merparten av de konstnärliga utbildningarna (på alla nivåer), liksom merparten av arbetstillfällena.¹⁴ Den här rapporten kommer i det fortsatta att uppehålla sig vid den första dimensionen, emellanåt med hänvisning till den fjärde.

Det finns skäl att här påminna sig om att de kulturpolitiska målen fokuserar på möjligheten att ta del av ett kulturutbud som präglas av kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet medan statistiken mäter *utfallet* av deltagandet i vissa utvalda aktiviteter. Det skulle kunna betyda att kulturpolitikens måluppfyllelse är större än vad statistiken vittnar om. Även om ett stort antal medborgare fått möjlighet att delta i kulturutbudet visar statistiken enbart hur de själva valt att ta del av vissa utvalda aktiviteter.

Idén om breddat deltagande kan tolkas på olika vis:¹⁵

- Det kan betyda att fler ska få tillgång till det breda kulturutbudet, alltså lika *möjligheter*.
- Det kan betyda att fler ska *delta* i kulturlivet.
- Det kan betyda att olika sociala grupper ska ha ett *jämmt deltagande* i det offentligt finansierade utbudet.

Möjligheterna att delta i det breda kulturlivet har ökat väsentligt genom de digitala möjligheterna. Ett av många exempel är att nio av tio ungdomar lyssnar på musik varje dag. Nio av tio streamar film varje månad.¹⁶

Även om fler skulle lockas att delta i det offentligt finansierade kulturlivet är det inte alls säkert att deltagandet skulle jämnas ut. När reformen om fri entré på museer utvärderades av Myndigheten för kulturanalys konstaterades att det totala antalet besök hade ökat, men att antalet unika besökare var ungefär detsamma. Vissa besökare hade alltså börjat gå till museet oftare, men någon betydande mängd nya besökare hade inte tillkommit. Den sociodemografiska skiktningen var därmed densamma som innan reformen infördes.¹⁷

Det välkända mönstret

”Det kanske finns någon ungdom som alltid drömt om skådespel på någon teater eller gå på någon konsert där deras favoritartister kör. Men det kanske är jättesvårt för dem att gå dit och säga till deras kompisar att de inte har några pengar att gå dit. [...] För folk vågar inte öppna upp sig. De vågar inte säga ’Jag har inte pengarna, förlåt’. Jag tycker.... Det kanske vore enklare för dem att någon gång öppna teater och allt gratis för ungdomarna.”

Sam, 17 år, Vårberg

Inkomst, social bakgrund, geografi och kön skapar fortfarande grundmönstret när det gäller besök på offentligt finansierad teater, opera, konstutställning med mer, det visar mätningarna. Det gäller idag precis som för 50 år sedan.

De barn som växer upp i familjer med högre utbildning och bättre ekonomi deltar mer i den sortens kultur än de som lever med föräldrar med lägre utbildning och mindre pengar. Flickor/kvinnor deltar mer. Stadsbor är mer kulturaktiva än människor på landsbygder och i glesbygder.

Inom kulturpolitiken har med åren en alltmer komplex infrastruktur för att öka deltagandet vuxit fram: grundstöd, sökbara stöd, främjande-verksamhet, stöd till folkbildning, till föreningsliv, till lokalhållare med mera.

I en regional kulturförvaltnings vardagsarbete spelar de kulturpolitiska målen hela tiden mot och

14 ”Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor”, rapport, Konstnärsnämnden, 2014.

15 ”Kulturpolitik. Organisering, legitimering och praxis.”, Per Mangset och Ole Marius Hylland, 2017.

16 ”Svenskarna och internet.” Internetstiftelsen, 2018 och 2023.

17 ”Fri entré till museer. Effekter på antal museibesök och museibesökens sammansättning.”, Myndigheten för kulturanalys. 2023.

med varandra. Arbetet med att främja allas möjlighet till kulturupplevelser ska möta målet om konstnärlig kvalitet och konstnärlig förnyelse och värnandet av kulturarvet. I konstnärlig kvalitet vägs originalitet, hantverksskicklighet, angelägenhet och kontext in. Det finns givetvis också en regional angelägenhet att ta hänsyn till, som kan gälla såväl innehåll som metod och spridning. Många regioner har också inkorporerat arbetet med kulturpolitiska insatser i den mer generella regionala utvecklingspolitiken. Kulturstöden, i sin tur, lever sida vid sida med fritidsverksamhet, folkbildning, föreningsliv .... Delaktighet kan ske på många, skilda vis.

Den regionala politiken sätter som mål att leverera likvärdig service till invånarna. Men vad betyder egentligen likvärdighet? Inte minst i ett geografiskt sammanhang får frågan skärpa eftersom Stockholmsregionen kännetecknas av att vara en huvudstadsregion med stor variation från tät stad till glesbygd. En av de få mer utförliga diskussionerna om begreppet likvärdighet fördes i Ansvarskommittén 2007.¹⁸ Där definierades principen om likvärdighet som att en offentlig tjänst ska vara av lika värde för alla medborgare oavsett ålder, kön, ekonomiska förutsättningar eller bostadsort. Det var utbytet av tjänsten som avgjorde likvärdigheten och inte de insatser som krävdes för att skapa den. Att staten i sin strävan mot jämlikhet inför olika mått för kvalitet och resultat kan ha stora avigsidor, resonerade Ansvarskommittén. Kommittén förespråkade i stället ett dynamiskt synsätt när det gäller likvärdighet. En ordning med lokal handlingsfrihet tillgodoser kravet på likvärdighet genom att driva en utveckling med ständiga förbättringar. De lokala aktörernas strävan att förbättra den egna verksamheten i kombination med en nationell fokusering på likvärdighet kan, enligt kommittén, skapa en samhällsorganisation där olika aktörer inspireras eller tvingas till förnyelse och därmed skapar ökade värden för brukarna. Tillämpat på kulturpolitik och kulturvanor kan resonemanget appliceras på till exempel värdet av en bokbuss eller en filmvisning, som får helt olika betydelse och utfall i olika geografiska sammanhang.

Utifrån Ansvarskommitténs fokus på värdet av en tjänst, det vill säga det utbyte som tjänsten ger varje medborgare, blir skillnader i resursinsats, organisation och processer ointressanta när det gäller att bedöma likvärdigheten. Resursåtgången har givetvis betydelse för den region som vill styra sin verksamhet mot förbättrade resultat, men det är inte skillnader i de ekonomiska insatserna som avgör om verksamheten har någorlunda lika värde i olika delar av regionen. Tvärtom kan verksamheter behöva utformas på olika sätt och till och med vägledas av olika mål och strategier för att leva upp till de mer övergripande målen i lagstiftningen, underströk Ansvarskommittén.

När målen går i konflikt

De kulturpolitiska målen slår fast att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Det är en ambition som på olika vis kan hamna i konflikt med flera av de andra kulturpolitiska målen. I vissa fall krockar det med målet om konstnärlig frihet, vilket visades i en mycket uppmärksammad enkät bland kulturskapare och konstnärer 2021.¹⁹ Några av de stora kulturmyndigheterna (och motsvarande institutioner) hade i sin stödgivning infört krav på att flera så kallade horisontella perspektiv skulle integreras: hållbar utveckling, jämställdhet, mångfald, olika gruppers rättigheter. (Vissa regioner och kommuner har tillämpat liknande parametrar i stödgivningen, dock inte Region Stockholm.) Syftet var att öka människors medvetenhet men också ett försök att göra den offentligt stödda kulturen relevant för flera grupper. Rapporten visade att den konstnärliga friheten riskerade att beskäras av de horisontella målen. En rad kulturskapare och konstnärer hade uppfattat det som att särskilda perspektiv och idéer i det konstnärliga innehållet hade efterfrågats.

Det finns också exempel på hur målet om delaktighet gått i konflikt med målet om konstnärlig kvalitet. Krocken har uppstått när konstnärer och kulturskapare känt sig tvingade till konstnärliga eftergifter för att deras arbete ska kunna nischas mot en utpekad och åtrådd målgrupp.

¹⁸ Återges i "Regional biblioteksverksamhet", Sveriges kommuner och regioner, 2019.

¹⁹ "Så fri är konsten. Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten.", Myndigheten för kulturanalys, 2021.

Den flytande fritiden

”Jag vill bli en rappare, när jag blir 11 då kommer jag börja. För min morbror har släppt en låt, så jag kommer göra med han, så jag får hjälp av han. Han har en studio. [...] Medan jag spelar spel kommer jag på, ibland lägger jag instrumentmusik, och sen börjar jag sjunga. Det gör jag alltid när jag spelar, eller ibland tar jag min mammas mobil och kollar på TikTok, och när jag inte har mobilen så gör jag musik.”

Hamid, 10 år, Barkarby

Tioårige Hamid sjunger, gör musik, inspireras av TikTok – och allt sker i samma flöde. Numera används allt oftare används termen ”flytande fritid” eller ”flytande vanor”²⁰ när det gäller barns och ungdomars interaktion med kultur. Analogt går ihop med digitalt, konsumtion med skapande, kommersiell marknad med offentligt understödd kulturpolitik, kulturarv med medier, platsbundet deltagande samverkar med nätbaserat. Kommerciella produkter och berättelser letar sig in redan i små barns vardagslek och syns i äldre barns kreativa hantverk, som cosplay. Nästan hälften av barn mellan 12–15 år använder appen TikTok dagligen för att dela eller titta på videor och liveströmmar.²¹

Att delta i kulturlivet, såväl det analoga som det digitala, har för barn och unga alltmer blivit en form av socialitet. Det finns hos gruppen ingen tydlig gräns mellan individuella val och gruppens.

Att kultur kan ha många betydelser understryks i kulturstrategin för Stockholmsregionen²². ”Kultur kan exempelvis handla om personlig bildning, estetiska uttryckssätt eller grupperns handlingsmönster. Kultur kan ses som en samhällelig överenskommelse som tillräckligt många är tillräckligt överens om och som ständigt omförhandlas.” I kulturstrategin har användningen dock ”avgränsats till att handla om estetiska uttryckssätt”. Men också estetiska uttryckssätt

är svåra att definiera i en tid när en stor del av kulturproduktionen styrs av de digitala medierna och deras logik.

De som säger ”nej, tack!”

”Digital verksamhet är det vi konkurrerar med idag, ungdomar idag är mer i den digitala världen än vad de var förr. Det blir lite svårt att visa dem nya möjligheter. Det är det här med ungdomarna idag, man frågar vad de vill göra och de svarar ’vet inte’, de vill sitta med mobilen. Vi försöker hitta lösningar att hitta in i deras värld. Att hjälpa dem få syn på andra kulturella saker.

Fritidsledare

I dag vet vi förhållandevis lite om de barn och ungdomar som aktivt säger ”nej tack” till det kulturutbud som det offentliga erbjuder och varför de gör det. I en dansk kulturvaneundersökning ställdes frågan och där angavs brist på intresse som den främsta anledningen till att icke-deltagarna inte tog del av konsert, teater, museum, konstutställning eller läste böcker.²³ 64 procent av icke-deltagarna angav brist på intresse som orsak till att de inte tog del av scenkonst. För museer och utställningar var motsvarande siffra 52 procent, för konserter 46 procent, och för bio 38 procent.

När barn i Sverige har tillfrågats om varför de inte går i kulturskolan anger de brist på lust som den främsta anledningen.²⁴ Också tidsbrist är en stark faktor och framför allt hos pojkar konkurrerar idrott om tiden. Hos ungdomar är brist på pengar en vanlig orsak för att välja bort kultur som inte är gratis.

Vuxna som generellt deltar i låg grad i kulturlivet uppger också ointresse som främsta skälet. De som deltar i större utsträckning uppger tidsbrist som orsak för att de inte deltar ännu mera.²⁵ Lågt deltagande i kulturlivet verkar inte kompenseras av annat deltagande. En finsk undersökning

²⁰ ”Making culture”, Kulturanalys Norden, 2019.

²¹ ”Svenskarna och internet.” Internetstiftelsen.

²² ”Kulturstrategi för Stockholmsregionen”, Region Stockholm, 2018.

²³ ”Danskernes kulturvaner 2012.”, Opinion og Pluss Leadership for Kulturministeriet.

²⁴ ”Rörlig och stabil, bred och spetsig. Kulturell reproduktion och strategier för breddat deltagande i den svenska kulturskolan”, Cecilia Jeppson, 2020.

²⁵ ”Delaktighet i kulturlivet i Norden.” Kulturanalys Norden, 2022.

(bland vuxna) visar att de som räknas som lågaktiva i både (det som i sammanhanget kallades) högkultur och mainstreamkultur ägnar sig mindre också åt vardagsaktiviteter som trädgårdsarbete, bakning, handarbete, fiske, jakt, korsord, sudoku och så vidare. Icke-deltagande i de kulturaktiviteter som vanligen mäts i kulturvaneundersökningar kompenseras uppenbarligen inte med deltagande i vad som kan kallas för vardagskultur.²⁶

Enligt de enkätsvar som står till buds väljer barn och unga bort kultur framför allt på grund av:

- Brist på intresse (främsta orsaken hos barn)
- Tidsbrist
- Brist på pengar (främsta orsaken hos ungdomar)
- Avstånd.
- Det saknas kamrater att gå med
- De sociala relationerna och grupptillhörigheten har stort inflytande på barns och ungdomars kulturkonsumtion och deltagande. Att säga nej till (viss) kultur kan också vara del av ett identitetsprojekt.

Rätten och rättigheterna

“Jag kan inte leva utan att sjunga!

Klara, 11 år, Vendelsö

Kulturpolitikens mål om deltagande är kopplat till de grundläggande fri- och rättigheter som slås fast i den svenska regeringsformen: att det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället, att all form av diskriminering ska motverkas och att barns rättigheter ska tas tillvara.²⁷

Också flera av de FN-konventioner som Sverige ratificerat har starka skrivningar kring kulturella rättigheter. I Region Stockholms kulturstrategi tar prioriteringar för barn och unga sin utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter: ”Barn har rätt att till fullo delta i det kulturella

och konstnärliga livet, och samhället ska uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet”.²⁸ Liknande formuleringar finns i flera kommuners kulturpolitiska strategidokument.

Det kan vara värt att understryka att dokumenten inte anger om rättigheterna ska ses som positiva eller negativa. En positiv rättighet är rätten att erhålla något (till exempel kulturupplevelser). En positiv rättighet kräver en aktiv handling från någon (från till exempel en region), som då är skyldig att se till att den positiva rättigheten uppfylls. En negativ rättighet kräver ingen aktiv handling från någon annan, men andra aktörer måste avstå från att aktivt lägga hinder i vägen för till exempel kulturellt utövande eller deltagande. De här dimensionerna diskuteras sällan när det handlar om rätten att delta i det kulturella och konstnärliga livet. Handlar det om att kommun/region/stat aktivt ska se till att alla barn och unga får kulturupplevelser? Eller handlar det om att kommun/region/stat ska försäkra att ingenting hindrar barn och unga från att få del av kulturella upplevelser?

Rättighetsfrågan kompliceras av att den svenska politiken, och inte minst kulturpolitiken, länge präglades av idén om en enhetlig svensk kultur. Den föreställningen har gradvis utmanats av immigration och identitetspolitiska strömningar. Begreppet mångfald fanns visserligen med redan i 1974 års kulturpolitik, men då signalerade det i första hand behovet av en variation i kulturutbudet, alltså en mångfald av uttryck och tekniker. Under 1990-talet blev mångfald allt oftare synonymt med mångkultur. In kom nya förväntningar på att kulturpolitiken skulle ge rätt till deltagande utifrån olika kulturella och etniska identiteter och preferenser. Att lyfta fram och stödja konstnärliga uttryck med ursprung i olika kulturer men också minoriteters rätt till identitetsskapande har blivit en del i arbetet med ett breddat deltagandet.²⁹

²⁶ “Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018.”, Riie Heikkilä och Taru Lindblom, 2022.

²⁷ SFS 1974:152.

²⁸ SFS 2018:1197.

²⁹ “En flerfaldig mångfald: Reflektioner kring mångfaldsbegreppet i svensk kulturpolitik 1972–2016.” Linnea Lindsköld, Kulturanalys Norden, 2017.

Hotet mot legitimiteten

”Barn och unga har aldrig i världshistorien haft en sådan regelbunden relation till kultur dagligen. Vi har en unik möjlighet att stötta barnen i detta. Vi behöver inte väcka nyfikenheten för kultur men vi behöver vidga begreppen”

Verksamhetsutvecklare, nationell myndighet

Den ständigt uppmätta skiktningen av deltagande i offentligt finansierad kultur signalerar att den förda kulturpolitiken har haft en oprecis träffyta på verkligheten. Tillståndet har blivit en allt större utmaning och hotar legitimiteten för kulturpolitiken som sådan. Särskilt den konst och kultur som är dyr, gemensamt finansierad och har en begränsad publik provocerar och kräver sina försvarare. Det gäller inte minst inom de delar av befolkningen som ställs, eller ställer sig, utanför erbjudandet.³⁰

Det senaste året ha två utredningar fördjupat sig i legitimitetsproblematiken. Myndigheten för kulturanalys fick 2022 i uppdrag att kartlägga och analysera hinder för breddat deltagande och minskad snedrekrytering i kulturlivet³¹. Hinder för breddat deltagande i kulturlivet handlar alltså inte bara om socioekonomiska, demografiska och rumsliga faktorer, utan också om att kulturpolitiken har en inriktning som inte passar befolkningens preferenser. Statens och regionernas fokus på professionell kultur, konstarter och kulturarv lockar inte tillräckligt många att delta, konstaterar myndigheten. Deltagarperspektivet får sitt innehåll uppifrån, inte utifrån medborgarnas egna preferenser. Om offentliga medel också skulle tilldelas andra aktörer, till exempel parter inom det civila samhället, eller ges till fler konstnärliga genrer, så skulle sannolikheten för ett breddat deltagande öka.

Det är via barnen som de socioekonomiska mönstren kan brytas, skriver myndigheten, men kulturpolitiken kan inte ensam klara uppdraget. Kultur- och utbildningspolitiken måste samverka bland annat för att stärka ställningen för estetiska ämnen inom den obligatoriska skolan och inom gymnasiet och för att öka stödet till kulturskolan.

Den andra utredningen är ”Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun”. Den rör kultursamverkansmodellen på ett mera direkt vis. Sommaren 2022 uppdrog regeringen till en särskild utredare (Mats Svegfors) att genomföra en översyn av modellen, och bland annat ge förslag som kan öka tillgången till kultur och till att bredda deltagandet.³² Utredningen har samma linje som Myndigheten för kulturanalys och föreslår att utbudet av offentligt finansierad kultur breddas genom att modellen öppnas upp för fler och bredare områden än idag. Utredningen ger också förslag på hur stat, regioner och kommuner ska samverka på ett mera integrerat vis. Större kommuner, som Stockholm, Göteborg och Malmö, ska även, under vissa förutsättningar, kunna vända sig direkt till Kulturrådet för att ansöka om och sedan fördela statsbidrag.

Utredningen ser det som avgörande att det offentliga skolsystemet förmår ge alla elever, oavsett bakgrund, en kvalificerad kulturell orientering samt att de estetiska ämnena i grundskolan och gymnasiet bör tillmätas större vikt än i dag.

30 ”Alla ska med? Om skuggan över landet bortom storstaden”, Kulturpolitikens liv efter döden, åtta upplivningsförsök., 2018.

31 ”Att bredda deltagandet i kulturlivet. Hinder och möjligheter”. Myndigheten för kulturanalys 2023.

32 ”Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun”, Regeringskansliet, SOU 2023:58, 2023.

Siffrorna

Vad statistiken kan fånga

”När jag ska gå på en kulturgrej, då vill jag vara med mina kompisar – om jag inte är med mina kompisar kommer jag inte gå. Jag gillar inte när jag är själv på ett ställe.”

Kevin, 10 år, Fisksätra

Stockholmsregionen innehåller stora variationer. Här finns stora, mycket täta städer men också ren glesbygd. Sällan uppmärksammas att Stockholm är det tredje största glesbygdslänet sett till antal invånare boende i glesbygd. De 26 kommunerna varierar kraftigt i befolkningsstorlek. 2022 fanns det drygt 2,4 miljoner invånare och befolkningen väntas uppgå till 3 miljoner invånare 2050. Stora delar av Stockholmsregionen fungerar som en sammanhängande storstad med en väl utbyggd kollektivtrafik.

Stockholms län omfattar alltså en mängd parametrar som differentierar kulturvanorna, också bland barn och unga. Den senaste stora traditionella undersökningen av barns och ungas deltagande i kulturlivet i Stockholm genomfördes 2017³³. Den riktade sig mot årskurserna 5 och 8 samt gymnasiets årskurs 2. Resultatet från Stockholm jämfördes med samma slags mätningar i regionerna Jämtland/Härjedalen, Jönköping, Skåne, Östergötland och Västra Götaland.

I Stockholms län (inklusive Stockholms stad) var många aktiviteter i nivå med riksgenomsnittet. Några noteringar stack ut. I Stockholmsregionen var det:

- fler barn och unga som gick på bio och på museum (årskurs 5 och gymnasiet årskurs 2)
- fler barn spelade musikinstrument
- fler barn tog del av dagstidningar
- fler unga besökte bibliotek
- flest unga diskuterade kultur på sociala medier.

När det gällde deltagande i föreningsaktiviteter hos ungdomar i gymnasiets årskurs 2 låg Stockholms län lägst i jämförelse.

Sedan dess har mycket hänt, inte minst har kulturvanorna förändrats av mobiltelefonen, av sociala medier, av pandemin och så vidare. Nedanstående är övergripande tendenser som syns i aktuell statistik:³⁴

- de grupper av barn och unga som tar del av den offentligt finansierade kulturen har i princip inte förändrats över tid
- skillnaderna mellan vuxna och ungdomar minskar sakta
- barn i yngre årskurser är generellt mer aktiva i kulturaktiviteter än barn och unga i de äldre årskurserna
- de vanligaste motiven till kulturaktiviteter är att det är roligt, för att man vill göra något tillsammans och för att få lära sig något nytt
- barn och ungdomars kulturvanor är snabbt föränderliga, och svåra att kategorisera
- digitalt/analogt, kulturarv/media, spets/bredd och så vidare går in i varandra.

Somlig statistik är mer tänkvärd än annan: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) skickade 2021 sin nationella ungdomsenkät till 12 000 slumpvis utvalda ungdomar mellan 16–25 år. (Svarsfrekvensen var 50 procent.) Där uppger mer än 80 procent av de tillfrågade att de aldrig hade besökt vare sig ett kulturhus eller en kulturskola. Men i samma undersökning uppger 64 procent av de unga att de har goda möjligheter att ta del av kulturella verksamheter på fritiden om de vill. 98 procent av dem ser på film via streaming, tv eller bio varje månad. 43 procent av unga 16–25 år säger sig utöva kultur varje månad.

33 ”Barn och ungas kulturaktiviteter, Stockholms län 2017.” Myndigheten för kulturanalys, 2017.

34 Från ”Barns och ungas kulturaktiviteter”, Kulturfakta 2017, (Myndigheten för kulturanalys), ”Ungar och medier 2023”, samt ”Småungar och medier 2023” (Statens medieråd), ”Svenskarna och internet 2023” (Internetstiftelsen), ”Att bredda deltagandet i kulturlivet 2023” (Myndigheten för kulturanalys, ”Ung i dag” (MUCF).

Kön

Flickor/unga kvinnor dominerar i alla traditionella besöksaktiviteter inom kulturområdet. Andra noterbara skillnader:³⁵

Flickor

- utövar i högre utsträckning någon form av kultur varje månad (53 procent jämfört med 34 procent bland pojkarna)
- ägnar sig i högre grad åt att besöka teater eller musikal, konserter, dansföreställningar eller konstutställningar än pojkar
- läser i högre utsträckning skönlitteratur och bloggar än pojkar (33 procent bland tjejer läser varje vecka jämfört med 25 procent bland killar)

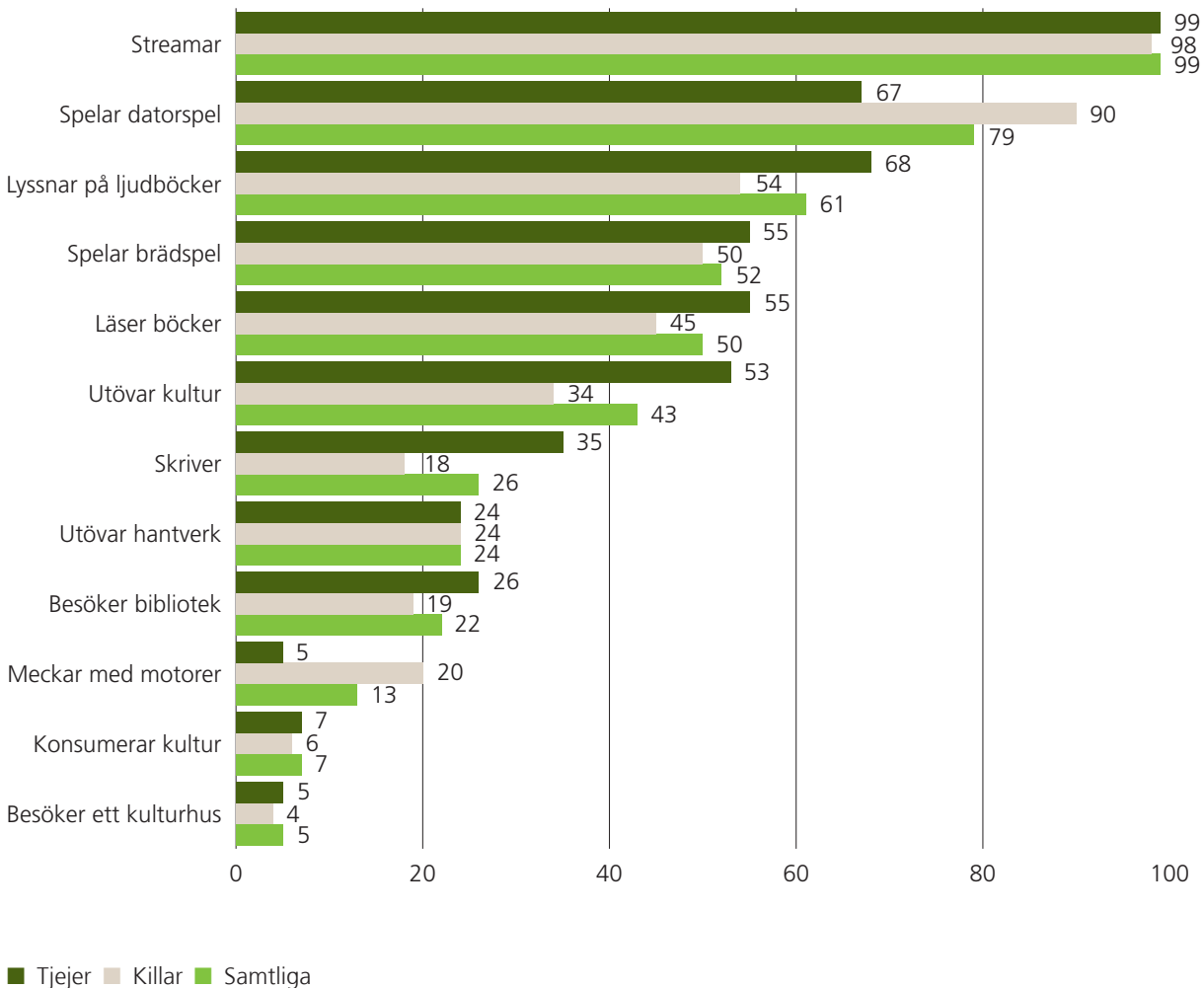
- ägnar sig i högre grad åt eget skapande och utövande än vad pojkar gör
- besöker bibliotek oftare än pojkar
- är mer benägna att gå i kulturskolan. Cirka 60 procent av kulturskolans elever inom Stockholms län är flickor.

Pojkar

- spelar oftare dator- och tv-spel (I de äldre årskurserna spelar 94 procent av pojkarna och 60 procent av flickorna)
- läser lika mycket facklitteratur och dagstidningar som flickor
- mekar oftare med motorer än flickor
- slöjdar/skapar i trä eller metall oftare än flickor.

Diagrammet visar andel unga 16–25 år som uppger att de tar del av olika aktiviteter varje månad på fritiden, efter kön, 2021. Procent.

Källa: Ung i dag 2023, MUCF.³⁶

³⁵ "Kulturskolecentrums statistik.", Kulturrådet, 2022.

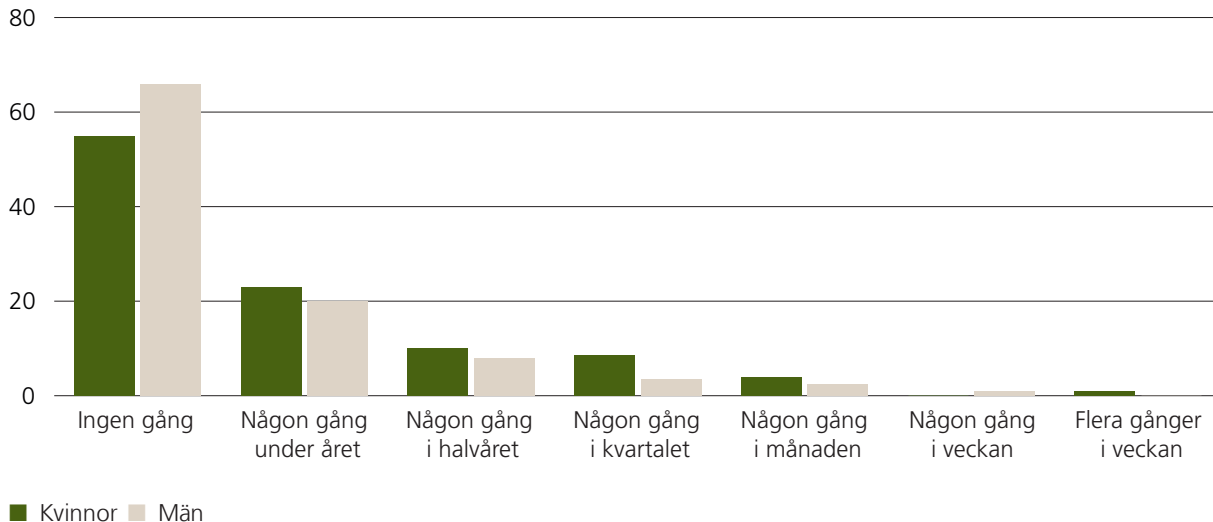
³⁶ UngidagFRITID_webb (5).pdf sid 31.

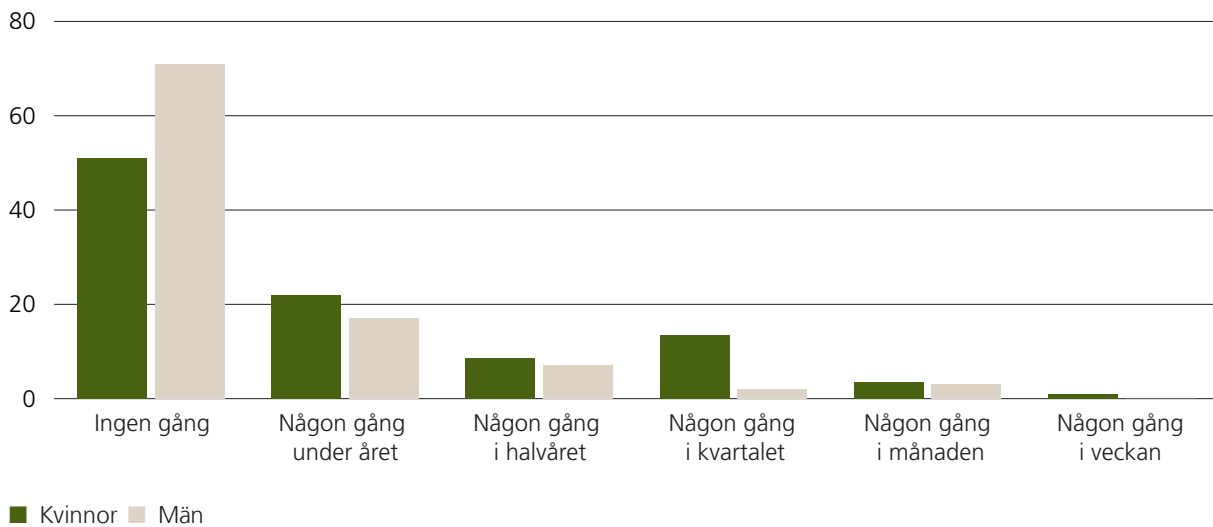
De följande stapeldiagrammen visar hur ungdomar (16–25 år) i Stockholms län tagit del av olika former av traditionellt kulturutbud de senaste 12 månaderna (perioden 2015–2021). Procent.

Källa: SOM-institutet.

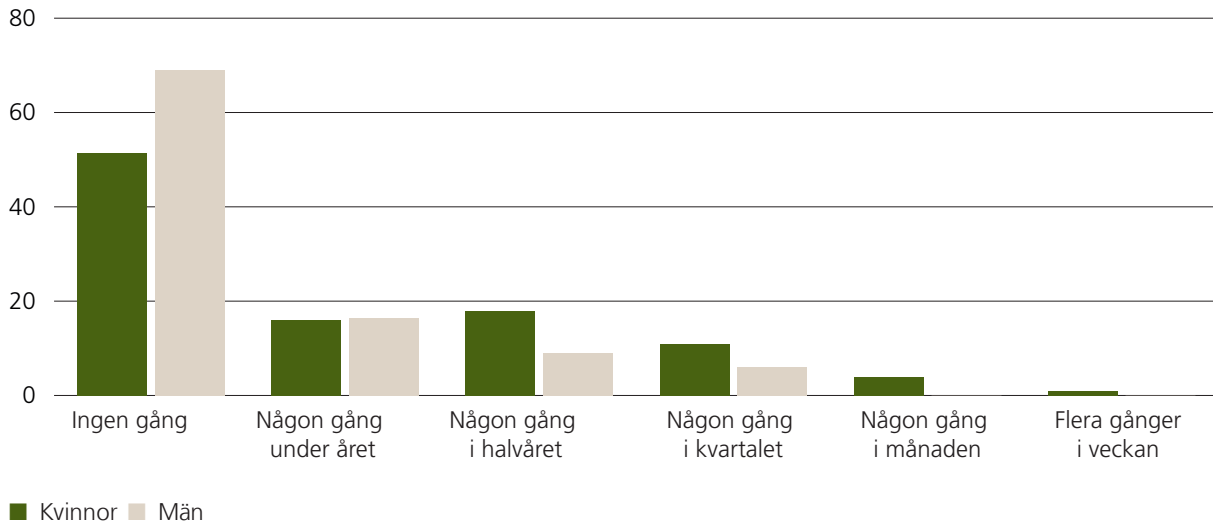
Teater:

Konstutställning:

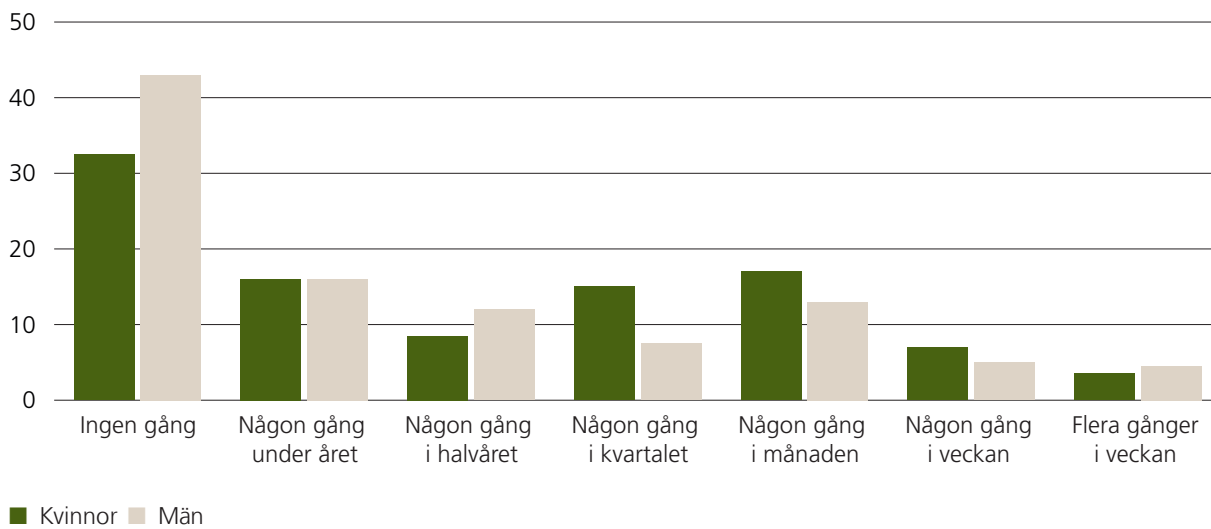

Konsert:

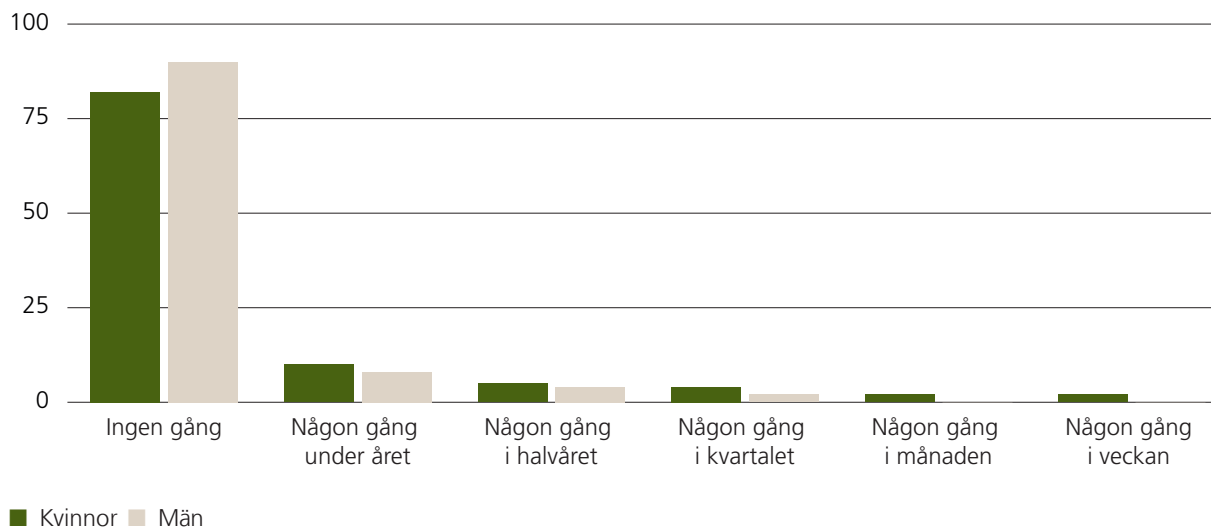

Bibliotek:

Operan:

Barn och unga med utländsk bakgrund³⁷

”Föräldrar kommer inte hit till vår verksamhet, det är inte ofta. Tillfällen då vi mer möter föräldrar är filmfestivalen och karnevalen, som tydligt riktar sig till barn och familj. Vi jobbar på att nå direkt till föräldrar. Dels byggs det om mycket här, dels är många rädda att släppa ut sina barn på grund av gängbildning. Det finns föräldrar som tänker att ”mina barn får inte gå dit”, men det har vi mycket jobbat oss förbi. Språksvårigheter är det största hindret för att nå föräldrarna. Man behöver ha info på flera språk, informationstavlor behöver vara på fler språk.”

Verksamhetsledare, öppen kulturverksamhet

I stort deltar barn och ungdomar med utländsk bakgrund i mindre utsträckning i kulturlivet, förutom när det gäller läsning och biblioteksbesök.

Andel unga 16–25 år som varje månad deltar i aktiviteter på fritiden och där skillnaden i deltagande är störst. 2021. Procent.

Källa: Ung i dag, MUCF.³⁹

Aktivitet	Utländsk bakgrund		Svensk bakgrund	
	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar
Lyssnar på ljudböcker/poddar	54	43	71	57
Besöker bibliotek	40	31	22	16
Är ute i naturen	45	45	63	57
Besöker religiös byggnad	15	21	5	5
Läser böcker	62	53	54	43

Barn och unga med utländsk bakgrund/födda utomlands:

- besöker bibliotek oftare
- läser oftare böcker, men lyssnar inte lika ofta på ljudböcker och poddar
- avstår oftare från kulturaktiviteter med motiveringen att den inte är anpassad för dem
- avstår oftare från kulturaktiviteter med motiveringen att det är för dyrt
- ägnar sig inte lika ofta åt hantverk (gäller framför allt killar)
- är mindre nöjda med sin fritid (gäller framför allt tjejer)
- streamar inte film och filmklipp lika ofta

Mycket talar för att tillgången till bibliotek har mycket stor betydelse för läsningen i den här gruppen. Andelen utrikes födda unga som läser böcker är större än inrikes födda unga som bor i samma område och lika stor som bland unga som bor i områden med mycket god socioekonomi³⁸

³⁷ Begreppet ”utländsk bakgrund” omfattar personer som är utrikes födda samt personer som är inrikes födda med två utrikes födda föräldrar.

³⁸ ”Nationella ungdomsenkäten, 2021”, MUCF, 2021.

³⁹ UngidagFRITID_webb (5).pdf, sid 24.

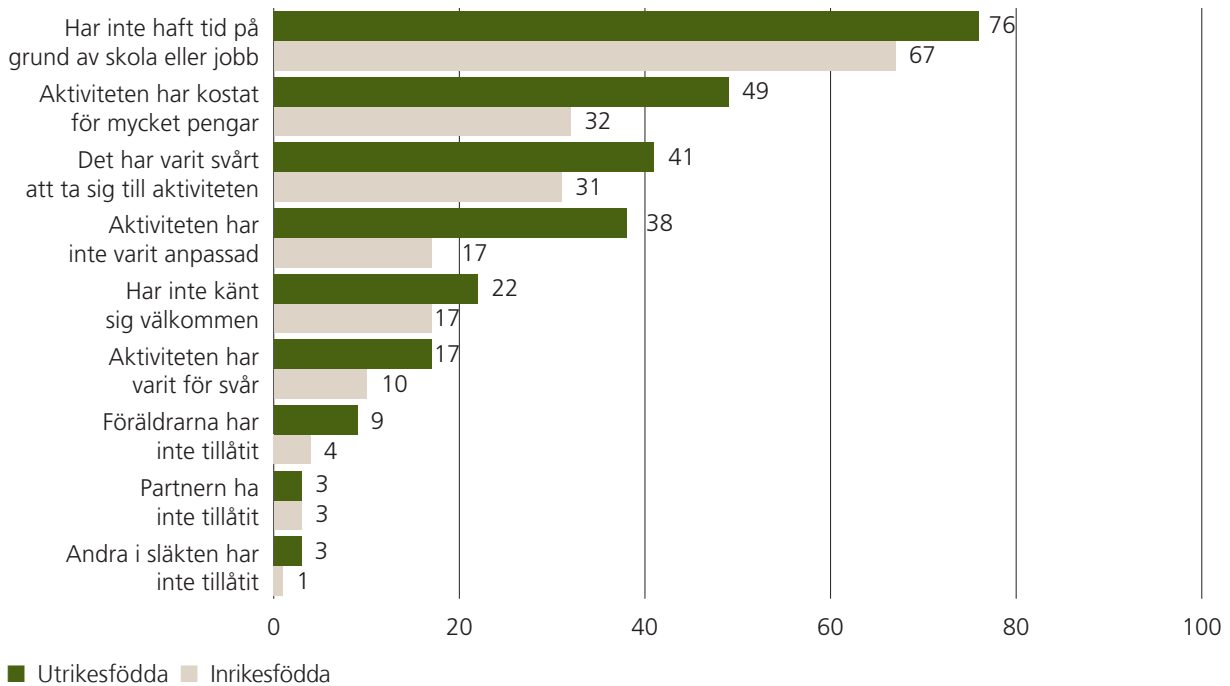

Också när det gäller kulturskolan syns stora skillnader. Inom Stockholmsregionen har ungefär vart tredje barn mellan 6–16 år utländsk bakgrund. Men gruppen utgör bara 20 procent av kulturskolans elever.⁴⁰

Utrikes födda unga möter oftare hinder att delta i offentligt finansierad kultur. Tiden räcker inte till, avstånden är för långa och aktiviteterna upplevs för dyra. De hindras också oftare av föräldrarna från att delta.

Andelen unga 16–25 år som uppgett att de hindrats från att delta i en fritidsaktivitet av olika anledningar efter födelseland. 2021. Procent.

Källa: MUCF.⁴¹

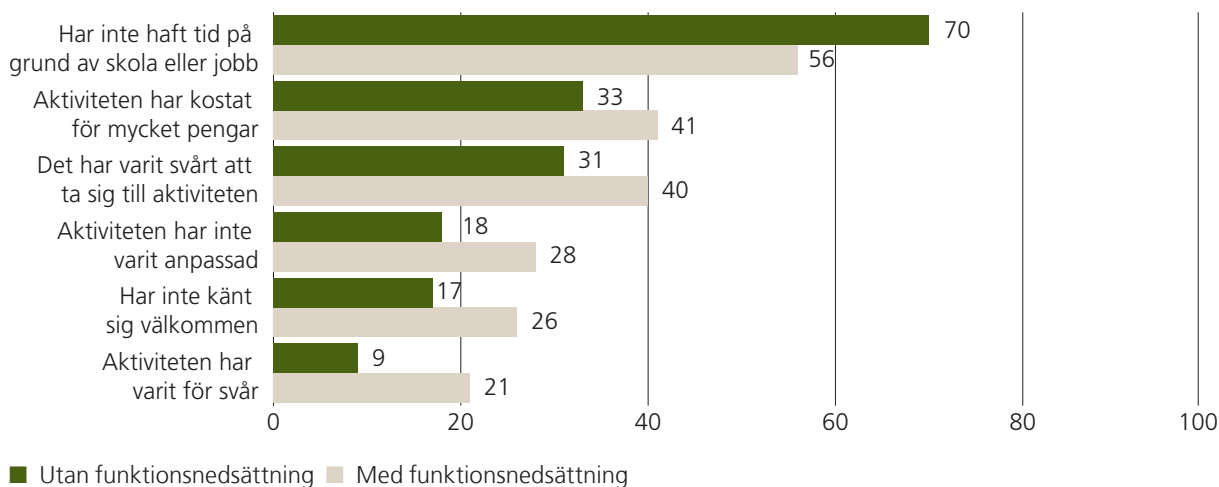
⁴⁰ "Kulturskolecentrums statistik.", Kulturrådet, 2022.

⁴¹ UngdagFRITID_webb (5).pdf, sid 49.

Andelen unga 16–25 år med funktionsnedsättning som uppgivit att de förhindrats att dela i en fritidsaktivitet av olika anledningar. Procent.

Källa: MUCF.⁴²

Barn och unga med funktionsnedsättning

Den här gruppen har i stort sett samma vanor som övriga barn och unga, men är många gånger mer hänvisade till digitalt deltagande.

De:

- spelar datorspel något mer än andra, men brädspel i mindre utsträckning
- är något mindre nöjda med sin fritid än andra
- upplever oftare att de har för mycket fritid jämfört med andra unga
- upplever oftare trakasserier på nätet

Social bakgrund/socioekonomi

Föräldrarnas utbildningsnivå är det som mest påverkar barns och ungas kulturdeltagande. Betydelsen av föräldrarnas utbildningsnivå har dock minskat de senaste åren. Däremot har betydelsen av hushållets inkomst och uppnådd status ökat.

Moderns utbildningsnivå betyder mer för kulturvanorna hos barnen än vad faderns gör. När kulturvanor traderas väger det kulturella kapitalet som följer av högre utbildning tyngre än det ekonomiska.⁴³

Besökskultur påverkas i högre grad av social bakgrund än annat deltagande. Ett exempel där utbildningsnivån saknar tydlig koppling till deltagande är besök på kulturfestivaler.⁴⁴

Den sociala bakgrunden slår igenom också i kulturskolestatistiken. I Stockholmsregionen har 68 procent av det totala antalet barn mellan 6–16 år föräldrar med eftergymnasial utbildning. I länets kulturskolor utgör denna grupp dock hela 87 procent.⁴⁵

Barn och unga i områden med socioekonomiska utmaningar:

- är inte lika nöjda med sin fritid som övriga
- upplever fler hinder för att delta i kulturlivet
- besöker ofta bibliotek
- lyssnar inte på ljudböcker eller streamar film lika ofta
- upplever oftare att fritidsaktiviteterna är för dyra, inte passar, eller är för svåra

En intressant och pågående forskningsfråga är hur barns och ungas egen värdering av kultur påverkas utifrån socioekonomisk bakgrund⁴⁶

⁴² UngidagFRITID_webb (5).pdf, sid. 52.

⁴³ "Rummet av kultur- och medievanor i Sverige 2015", Myndigheten för kulturanalys, 2018.

⁴⁴ "Att bredda deltagandet i kulturlivet. Hinder och möjligheter". Myndigheten för kulturanalys 2023.

⁴⁵ "Kulturskolecentrums statistik.", Kulturrådet, 2022.

⁴⁶ "Rörlig och stabil, bred och spetsig.", Cecilia Jeppson, 2020.

Geografi

“Det fanns en musikskola i Brunn, fast det var ingen som gånade där så den, typ, gick i konkurs. Då började jag på en ny, fast det var samma lärare. [...] Jag gick där men det var ingen annan som spelade trummor där, så då flyttade jag dit [Gustavsberg] – det var väldigt tråkigt.”

Musse, 8 år, Värmdö

Den vanligaste orsaken till att unga avstått från en fritidsaktivitet är att de inte haft tid på grund av skola eller arbete eller inte haft råd. Möjligheten att resa kollektivt har också stor betydelse.

Kulturdeltagandet hos barn och unga är i alltså i hög grad avhängigt regionens reseinfrastruktur.

Konsumtionen av traditionell kultur som konstutställningar, opera, teater, konserter är generell större i städerna. När det gäller exempelvis hantverk, hemslöjd och eget utövande är skillnaderna betydligt mindre mellan städer och landsbygder.⁴⁷

Livet på nätet

“Och med TikTok och Instagram så lär man sig också mycket nyheter. Det mesta jag lär mig är inte från, att jag söker upp vanliga nyheter, men ofta kommer det upp på TikTok. Allt som händer nu i Sverige, till exempel det här med koranen och sånt hära, jag fick höra det från TikTok, och då ville jag veta mer, så då sökte jag upp mer på google för att få mer information. Så det är ofta sociala medier som får mig att titta och bli nyfiken.”

Omar, 14 år, Tyresö

Internet, mobiltelefonen och inte minst sociala medier har omgestaltat själva grunden för kulturvanor och kulturbruk. Det som förr kallades kulturkonsumtion är på väg att ersättas av en bred mediekonsumtion där kultur är en ingrediens.

Nya sätt att kommunicera via film, musik och delta i spel växer hela tiden fram. Tidigare såg barn och unga på film, idag är det oftare flöden av kortare videoklipp där kommersiella budskap blandas med fiktion. I kommunikationen på sociala medier ingår inte sällan att skicka musik eller filmer och referenser till kultur. De digitala möjligheterna utvidgar och förändrar såväl konsumtion som konstnärliga uttryck och social aktivitet.⁴⁸

Från elva års ålder är den dagliga mobilanvändningen i princip hundraprocentig. Att lyssna på musik och se film/filmklipp är vanliga sysslor som tar flera timmar i anspråk

- Tiden som barn och unga använder mobilen en vanlig dag ökar hela tiden
- Mer än 90 procent av unga uppger att de varje vecka streamar film och använder sociala medier⁴⁹
- Det blir allt vanligare, också för små barn, att umgås via nätet. 16 procent av barnen i åldersgruppen 5–8 år uppger att de träffar kompisar på nätet minst en gång i veckan. Det är vanligare att flickor umgås via sociala medier. (Fler än 4 av 10 flickor postar egna videor på Tiktok medan endast 2 av 10 pojkar gör det.)
- 4 av 10 barn uppger att de skulle känna sig utanför utan sociala medier. Vart tionde barn på lågstadiet skulle känna sig utanför. Vart tredje barn på mellanstadiet skulle känna sig utanför. Hälften av de som går på högstadiet och gymnasiet skulle känna sig utanför.
- Fler flickor (46 procent) än pojkar (34 procent) skulle känna sig utanför utan tillgång till sociala medier
- Unga har en större beredskap att acceptera AI-producerad kultur än vuxna, till exempel när det gäller musik eller film. Bland unga (16–29 år) kan 23 procent tänka sig att lyssna på musik producerad av AI. (Bland äldre är andelen 5 procent.) Genomsnittet ligger på 15 procent som kan tänka sig att lyssna på AI-producerad musik⁵⁰

47 ”En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen.” Myndigheten för kulturanalys, 2022.

48 ”En digitalt utvidet kulturstatistik. Måling av digitalt kulturbruk blant barn og unge.” Nordisk kulturpolitisk tidsskrift, 2022.

49 ”Ung i dag. En fördjupad bild av ungas fritid.” MUCF, 2023.

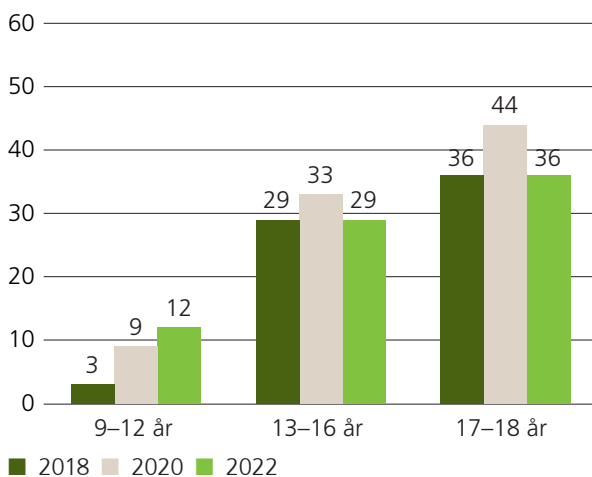
50 ”Framtidens kulturkonsumtion.” Svensk scenkonst med flera, 2023.

- Det snabba medieflödet skapar rastlöshet. Bland unga kvinnor (16–29 år) svarar hela 22 procent att de blivit mer rastlösa av det digitala flödet
- Mer än hälften av unga tycker att de tillbringar för mycket tid på sociala medier
- Föreningsengagemang och organisering i sociala rörelser går alltmer via sociala medier.⁵¹

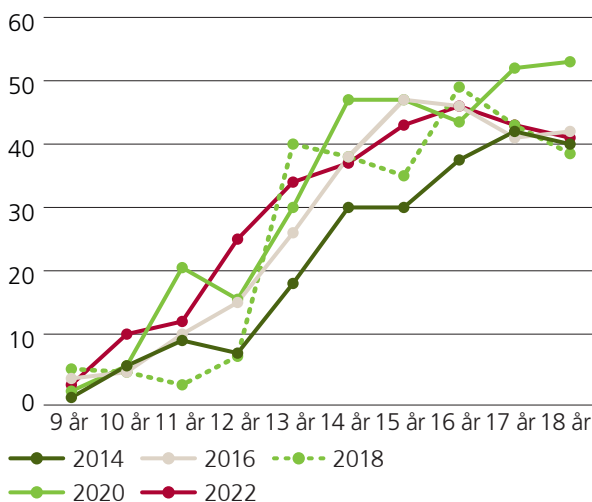
Andel som använder sociala medier mer än tre timmar per dag 2018–2022. I procent.

Källa: Statens medieråd, Ungar och medier 2023.⁵²

Andel flickor som använder sociala medier mer än tre timmar per dag 2014–2022. I procent.

Källa: Statens medieråd, Ungar och medier 2023.⁵³

51 "Nya sätt att organisera sig i civilsamhället", MUCF, 2023.

52 "Ungar och medier 2023", Statens medieråd, 2023.

53 Ibid.

54 "Småungar och medier 2023", Statens medieråd, 2023.

Läsningens återkomst

“Nä, jag brukar läsa vilka som helst.”

[Hur väljer du bok?]

“Jag tittar på framsidan och tittar hur den ser ut och sen så, ’hmm, den där kanske ser lite rolig ut.’”

Olivia, 6 år, Värmdö

Efter flera års minskad daglig läsning hos barn och unga har trenden vänt. I alla åldersgrupper ökar den dagliga läsningen med flera procentenheter mellan 2018–2022.

Både att läsa och lyssna på böcker och tidningar har ökat bland småbarnen. Samtidigt minskar andelarna som aldrig läser. Även andelarna som aldrig lyssnar på ljudböcker minskar i samtliga åldersgrupper.

Också bland äldre barn i åldern 9–18 ökar läsningen igen, efter att under flera år ha minskat.⁵⁴

Flickor läser i högre utsträckning böcker jämfört med killar. 33 procent av flickorna läser varje vecka jämfört med 25 procent av killarna.

Unga i åldrarna 20–25 år läser böcker varje vecka i något större utsträckning än unga i åldrarna 16–19 år. Det finns inga skillnader mellan unga med funktionsnedsättning och andra.

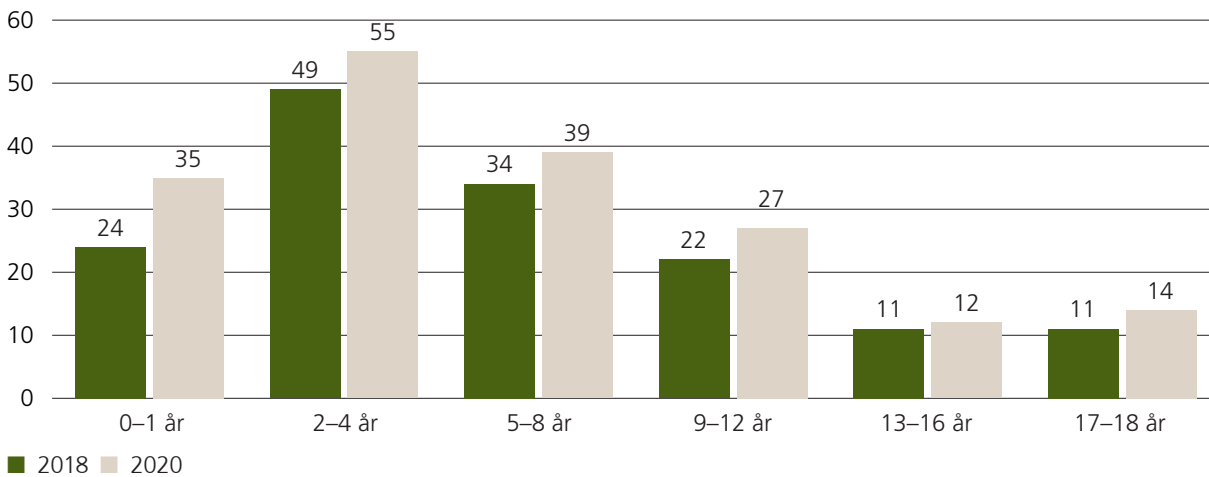
Under åren har andelen barn och unga som tycker att de ägnar för lite tid åt böcker och tidningar ökat.

BookTok (en form av virtuell bokklubb på den sociala plattformen TikTok) har troligen haft stor betydelse för den ökade läsningen. BookTok blev en trend i början av 2020 och påverkar idag försäljningen av barn och ungdomsböcker i flera länder.

Läsning av böcker och tidningar inom olika åldersgrupper. Gröna staplar 2018, beige staplar 2022. Procent.

Källa: Statens medieråd.⁵⁵

Skolan som utjämnare

”Den där zebroadans med skolan. (...) Först trodde jag att det hette zebroadans men de sa att det var Se Bra Dans.”

Iris, 8 år, Södermalm

För många barn och unga är skolan den huvudsakliga kulturförmedlaren. Skolan har alltså en central roll för att utjämna socioekonomiska skillnader i kulturdeltagandet, men den kultur som möter barn och unga har i dag ingen egen statistisk uppföljning (se avsnittet med rubriken ”Som man frågar får man svar”)

Det har framförts starka argument för att kulturpolitiken bör närma sig utbildningspolitiken för att delaktighetsmålet ska uppfyllas på ett bättre vis.⁵⁶ I debatten har de estetiska ämnens betydelse för att jämna ut skillnaderna i kulturdeltagande lyfts återkommande.⁵⁷ Samtidigt pekar en forskningsstudie på att äldre barn och ungdomar skiljer på den lustfyllda, privata, upplevelsen av kultur och den nyttopräglade kultur de upplever att de möter i skolan.⁵⁸ Det som sker inom skolans undervisningsram beskrivs som arbetsformer, om än i olika kreativ grad. Många barn och unga upplever ett begränsat

inflytande över den kultur de möter i skolan.

I dag finns alltså ingen samlad nationell uppföljande statistik över vilka barn som får, och vilka som *inte* får möta professionell kultur i skolan. Svenska ASSITEJ (en intresseorganisation som verkar för att sprida kunskap om scenkonst för barn och unga) skickade 2022 ut en enkät till kommuner och regioner, där ungefär hälften svarade.⁵⁹ Med utgångspunkt från enkätsvaren menar ASSITEJ att tillgången till scenkonstupplevelser för barn och unga i skolan är mycket ojämlig. En anledning är att det saknas ett nationellt enhetligt distributionssystem för scenkonstupplevelser till skolorna. Organisationen efterlyser också ett styrande direktiv inom samverkansmodellen om barns och ungas rätt till kultur. ASSITEJ menar också att Skapande skola till stor del har tagit över finansieringen för scenkonstupplevelser från ordinarie kulturbudgetar. De statliga Skapande skola-medlen står sannolikt för en mycket stor del, cirka tre fjärdedelar, av kommunernas medel till kultur i skolan.

Via en enkät tillfrågades också regionala företrädare om hindren från att ta emot scenkonst i skolan. Förutom ekonomin handlade det framför allt om skolornas oförmåga att ta emot gästande scenkonstföreställningar:

⁵⁵ Aktuellt, Statens medieråd, 23-09-26.

⁵⁶ ”Att bredda deltagandet i kulturlivet. Hinder och möjligheter”. Myndigheten för kulturanalys 2023.

⁵⁷ ”Förödande att estetiska ämnen inte är ett krav.” 35 högskolerektorer i Svenska dagbladet, 2018-07-07.

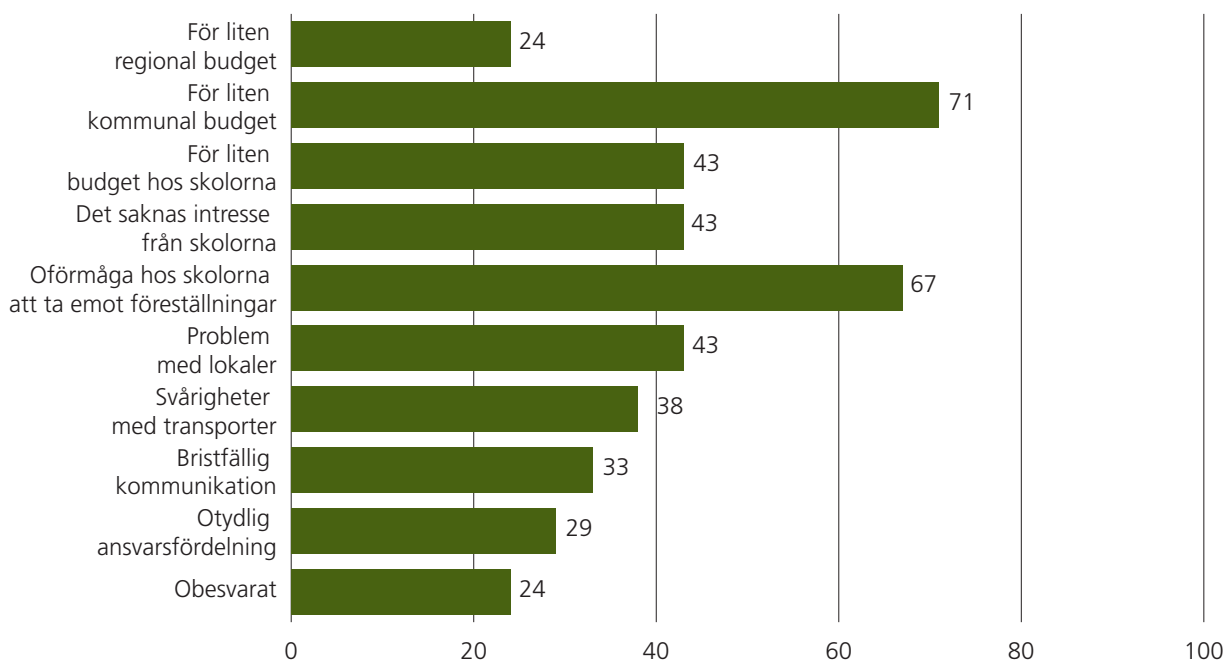
⁵⁸ ”Barn, kultur och kulturutbud – förutsättningar och förväntningar. En pilotstudie om att lyfta barns och ungas perspektiv.”, Manilla Ernst, Ylva Lorentzon, Moa Wester, Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet, 2013.

⁵⁹ ”Spelar mindre roll? En rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan.” ASSITEJ, 2022.

Ur enkät till kommuner och regioner från organisationen ASSITEJ: Vad ser du för problem, eller områden som kan förbättras...? (Svarande har kunnat fylla i flera alternativ). Procent.

Källa: "Spelar mindre roll? En rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan." ASSITEJ, 2022.

En majoritet av de tillfrågade regionerna anser att det finns för liten kommunal budget samt att skolorna har svårt att ta emot scenkonstföreställningar.⁶⁰

Det bör i sammanhanget påpekas att när det gäller scenkonst för barn och unga har Region Stockholm villkor som inte liknar andra regioners. En stor del av de fria, turnerande scenkonstgrupperna har sin bas i Stockholmsregionen och söker medel utifrån geografisk hemvist. Tillsammans med Kulturrådet och Stockholms stad stödjer Region Stockholm verksamheterna vilket möjliggör dels kontinuerligt arbete dels för fortlöpande nya produktioner för barn och unga. Via turnéer kommer så småningom insatserna alla kommuner i länet och också andra delar av landet till del.

Kulturskolan

"Först ville [min syster] spela fiol. Och så sa jag att jag ville spela cello som jag trodde att det hette. [...] När [min syster] börjat spela så trodde jag att jag skulle spela fiol men så fick jag en cello. Sen så hade jag börjat spela ändå och nu har jag spelat ganska länge och tycker det är ganska roligt."

Iris, 8 år, Södermalm

Kulturskolorna utgör den största offentliga satsningen på barnkultur i Sverige. Inom Stockholmsregionen går drygt 10 procent av alla barn och ungdomar mellan 6–19 år i kulturskolan. Det kan jämföras med idrotten där mångdubbelt fler deltar. (I genomsnitt var 39,6 procent av ungdomarna mellan 7–25 år aktiva i en idrottsförening under 2021⁶¹.)

De socioekonomiska mönstren syns tydligt. I Stockholmsregionen hade cirka 70 procent av barn och unga (6–19 år) högutbildade föräldrar år 2022. I kulturskolan utgjorde samma grupp nära 90 procent. Andelen barn med högutbildade

⁶⁰ "Spelar mindre roll? En rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan." ASSITEJ, 2022.

⁶¹ Den ojämlika ungdomsidrotten – SVT Nyheter.

föräldrar har stadigt ökat de senaste åren.

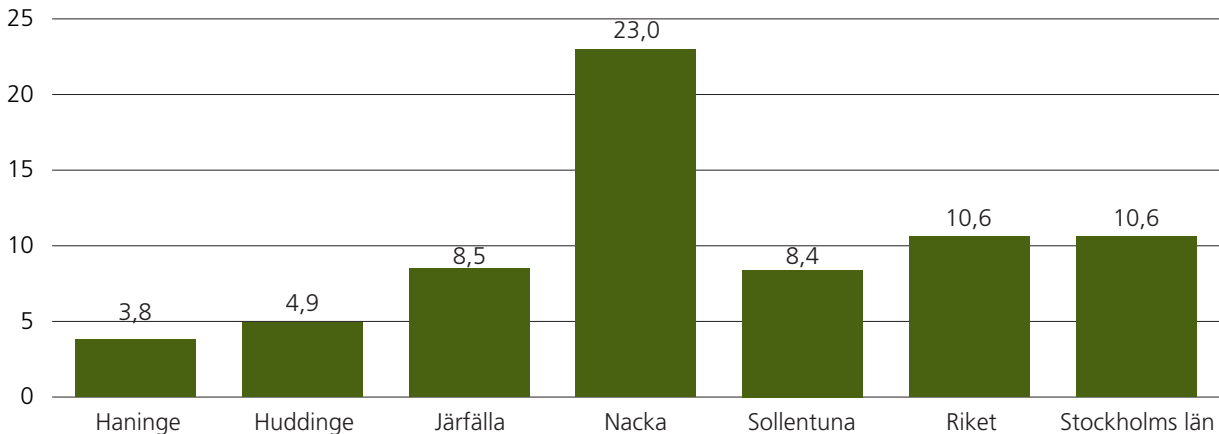
En annan kategori som kulturskolestatistiken regelbundet mäter är deltagandet hos barn och unga med utländsk bakgrund. 31 procent av alla

barn och unga i länet har utländsk bakgrund.

I kulturskolan utgjorde de dock endast 20 procent.⁶²

Staplarna nedan ger exempel på hur kulturskoledeltagandet kan skilja sig åt mellan kommunerna i länet. Statistik över deltagande i kulturskolan, procent.

Källa: Kulturskolecentrum, Kulturrådet.⁶³

Pandemins kraft att förändra

”Den kulturen som man kanske annars tar del av utan telefonen finns nu tillgänglig i sociala medier och digitalt. Då är det lättare nu, för man är lat liksom. Man kan ju kolla på en föreställning på datorn, de finns ju inspelade, man behöver inte gå till Operan för att se Alexander Ekmans nya uppsättning av Escapist eller så, det går att titta på SVT Play. För allt är så lättillgängligt, på gott och ont. För man förlorar en del av upplevelsen liksom.”

Nicole, 18 år Lidingö

Pandemin förstärkte trenden att vardagslivet alltmer flyttar in till digitala plattformar. Förflyttningen har förstärkts av att inflation och ekonomiskt kärvarer tider påverkar analoga kulturupplevelser mer än digitala.

I en europeisk studie av barns (10–18 år) digitala liv och risker, som genomfördes under våren 2020 framkom att nästan hälften av barnen som deltog

i undersökningen själva upplevde att de tillbringat för mycket tid på nätet. Ungefär en fjärdedel menade att mat- och sovvanor störts mer under nedstängningen än annars.⁶⁴

Publiken har inte återgått till att konsumera kultur efter samma mönster som tidigare. Många uppger att de helt enkelt vant sig vid att inte gå på teater, konserter. Bland unga svarar 38 procent att deras kulturvanor förändrats så att de i lägre grad vill ta del av teater, konserter, bio i särskilda lokaler.

Det fanns en förväntan på att den ökade digitalisering som pandemin medförde skulle utjämna klyftorna mellan olika gruppers kulturkonsumtion, men så har det inte blivit. Mönstret i undersökningarna är att de grundläggande socioekonomiska, geografiska och demografiska skillnaderna kvarstår.⁶⁵

I början av pandemin satsade många kulturaktörer på att ta fram digitala komplement till sitt scenbundna utbud. Det visade sig dock att en mycket liten publik använt de digitala tjänsterna.

En viktig fråga är också pandemins långsiktiga påverkan på kulturutbudet. Mycket pekar på

⁶² ”Kulturskolecentrums statistik.”, Kulturrådet, 2022.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ ”Ungar och medier 2021”, Statens medieråd, 2021.

⁶⁵ ”Ett år med pandemin”, samt ”Kulturvanor i pandemins tid”, Myndigheten för kulturanalys, 2021.

att kulturverksamheter i ideell och privat regi kommer att genomgå ett starkare skifte än kulturverksamheter i offentlig regi eftersom de inte erhöll pandemistöd i samma utsträckning.⁶⁶

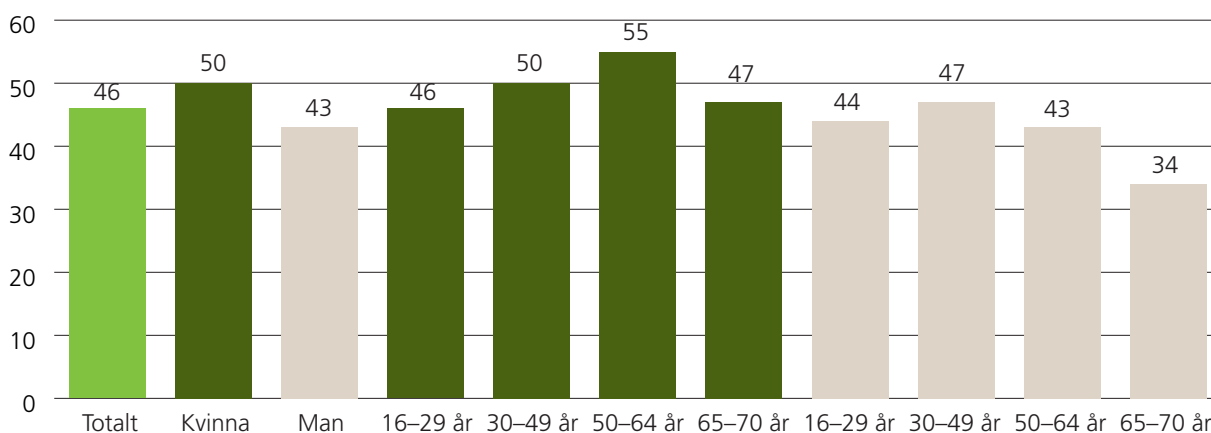
Under perioden 1 mars 2020–15 mars 2021 rapporterade mer än 60 procent av kulturskolorna att elever har slutat i större utsträckning än vanligt. Över 70 procent av kulturskolorna upplevde dessutom att det har varit svårare att rekrytera

nya elever under perioden.⁶⁷

Samtidigt inträffade under pandemin det som fått namnet ”techlash”, det vill säga en reaktion mot den digitala vardagen som ökade intresset hos ungdomar för slöjd, hantverk, sömnad och så vidare.⁶⁸ I dag syns ”techlash” bara som ett hack i kurvan, inte som en bestående förändring.

Unga människor har inte varit lika benägna att återgå till att konsumera kultur på fysiska platser som människor i medelåldern.

Källa: Svensk scenkonst m fl.⁶⁹

66 ”Ett år med pandemin.” Myndigheten för kulturanalys, 2021.

67 ”Enkätresultat: Kulturskolor under pandemin.”, Kulturrådet, 2021.

68 ”Ung i dag. En fördjupad bild av ungas fritid.”, MUCF, 2023.

69 ”Framtidens kulturkonsumtion.” Svensk scenkonst med flera, 2023.

Reflektioner

Mätandets bryderi

...ibland ändrar jag mig jättefort. Eftersom man är ungdom hittar man på massa olika saker. Man kan inte fastna på en grej så där. Jag har inte fastnat på en grej. Jag gillar att testa allt.”

Amina, 17 år, Nacka

De senaste åren har en kritisk diskussion kring statistikens betydelse som underlag för politiska åtgärder tagit form. Här nedan listas några av de resonemang som belyser den problematik som är förknippad med statistik kring kulturvanor och kulturdeltagande. Några av dem har utvecklats i tidigare avsnitt.

- För barn och unga bestäms kulturvanorna inte alltid av personliga preferenser utan av sociala relationer och grupptillhörighet. Kulturvanor hos unga är ofta en del av ett identitetsarbete. Också bortval av viss kultur är ett sätt att kommunicera en grupptillhörighet. Kulturdeltagandets sociala karaktär är svår fångad. Statistiken frågar ”vad” men nästan aldrig med vem” eller ”varför”.
- Undersökningarna definierar sällan vad som innefattas i begreppet kultur.
- De statistiska modellerna är ofta utformade i ett analogt sammanhang och förmår inte fånga komplexiteten i ett digitalt samhälle.
- Eftersom statistikförande institutioner intresserar sig för förändringar över tid finns en inneboende tröghet i systemet. Nya, utvecklade svarsalternativ medför att det blir svårare att urskilja långsiktiga trender.
- Ett väsentligt syfte med mätningarna är att skildra kulturpolitikens målpuppfyllelse. Det gör att statistiken har starkt fokus på just offentligt finansierad kultur. Lågt deltagande i ett offentligt finansierat kulturliv förväxlas ofta med lågt kulturdeltagande över huvud taget. Men en stor del av kulturvanorna äger rum utanför den offentligfinansierade sfären, i kommersiella sammanhang, i hemmiljö, bland vänner och i tillfälliga sammanslutningar.⁷⁰
- Kulturlivet bland barn och unga är ofta åldersöverskridande, vilket gör att ordet barn- och ungdomskultur är en missvisande kategorisering.⁷¹
- En ansenlig del av intresset för barns och ungas kulturvanor präglas av en underförstådd tankefigur om att viss kultur är danande och på ett positivt vis disciplinerande. Det är ett perspektiv som allt fler forskare ställer sig kritiska till. Den gamla åtskillnaden mellan (god) högkultur och (inte lika god) populärkultur/kommersiell kultur lever kvar, underförstått, i mätningarna. Det är som ett ärr från en äldre kulturpolitik, där ett uttalat mål var att ”motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet”⁷² och där kulturvanorna tillmättes olika dignitet. I dag uppträder kvalitetskultur i många olika former och finansieringar. Även populärkultur/kommersiell subkultur kan ge ungdomar en kulturell kompetens och ett kulturellt kapital som tidigare erhöles främst från traditionell högkultur.
- Forskningen visar att barn och unga inte bryr sig om vilken sorts arena som kulturupplevelsen sker på, inte heller hur avsändaren är finansierad.⁷³ Det gör det svårare att fånga kulturpolitikens målpuppfyllelse kring offentligt finansierad kultur.

⁷⁰ ”Speglingar – konst, kultur, politik, samhälle.” Nordisk Kulturfond, 2021.

⁷¹ ”Making culture”, Kulturanalys Norden, 2019.

⁷² Proposition 1974:28, Sveriges riksdag.

⁷³ ”Kultur för å delta.” Nordisk kulturpolitisk tidskrift, 2016.

- Statistik och forskning har svårt att inlemma barns och ungas kultursyn och kvalitetsbegrepp i sitt arbete. Grundfrågorna hämtas ofta från undersökningar av vuxnas kulturvanor, vilket gör frågornas relevans sämre.
- Den kultur barn och ungdomar möter i skolan ingår för det mesta inte i de stora kulturvanundersökningarna i Sverige.
- Ungdomar är generellt mer ointresserade av att delta i enkätundersökningar än vuxna, vilket gjort underlaget mer osäkert än när det gäller äldre åldersgrupper.
- Minoriteternas kulturbruk är svårt att fånga via majoritetens raster.
- Samtiden präglas av en vurm för statistik och verifierbara siffror. Mätbarhet, grafer och kurvor skapar trovärdighet för betraktaren, men leder lätt till ett narrativ som har jämförelsen i centrum, och där andra, icke mätbara, värden hamnar i periferin.⁷⁴

Nya (och gamla) frågor för politiken

”Vi pratar om kvalitet i vuxenvärlden medan barn och unga har en annan måttstock på vad som är kvalitet och vad som det är värt att lägga tid på som utförare och konsument. Fler producerar på olika sätt. [...] Det man ska titta på nu är den urbana kulturen. Tidigare var det hip hop och street som inte hittat utrymme i det offentliga. Vi har tänkt väldigt strikt exempelvis kring vem som får lära ut. Hela ’do-it-yourself’ och ’each one – teach one’ är centrala i ungdomskulturen. Man ger och tar i en växelverkan mellan producenter och konsumenter och mellan rollerna.”

Verksamhetsutvecklare, nationell myndighet

Rapporten har försökt fånga några av de mest väsentliga resonemangen kring barns och ungdomars relation till konst, kultur och kulturliv och kring kulturvanemätningarnas dilemma.

Kulturpolitiken har många mål att hantera – om kvalitet, konstnärlig förnyelse, kulturarv med mera. Men i de kulturpolitiska målens portalparagraf slås fast att ”alla ska ha möjlighet att delta i

kulturlivet”. Alla former av snedfördelning när det gäller deltagande träffar alltså i politikområdets hjärta. Traditionell kulturvanestatistik intresserar sig därför framför allt för den kultur som är offentligt finansierad. År efter år visar siffrorna att barns och ungas deltagande i den kulturzonen styrs av socioekonomisk bakgrund, av geografi och av kön.

Samtidigt kompliceras bilden genom den snabba digitala utvecklingen som redan givit kraftfulla förändringar i kulturvanemönstret. Statistiken får allt svårare att fånga graden av kulturdeltagande i en vardag där konsumtion, skapande, deltagande, delande flyter samman. En av de stora frågorna är om kulturpolitiken över huvud taget har tillgång till de verktyg som behövs för att förändra politikens träffyta. Hur skulle en mer medveten samverkan med andra politikområden, framför allt utbildningspolitiken, kunna se ut? Det senaste året har flera förslag om att bredda det offentligt finansierade kulturutbudet lagts fram, för att bättre passa medborgarnas preferenser. Hur mycket kan det offentligt finansierade erbjudandet breddas utan att kulturbegreppet vattnas ur? Hur ska kvalitetsmålet hanteras? Finns det risk för att nya former av kulturdeltagande och nya kulturyttringar tränger undan etablerade idéer om bildning och kulturens egenvärde?

Tiden vi lever i präglas av en ständig acceleration, det blir inte minst tydligt i undersökningarna av barns och ungas vardag. Också den tid som politiken och debatten förmår överblicka blir allt kortare. Hur ska kulturpolitiken kunna förhålla sig till konstens och kulturens roll i det långa tidsperspektivet – det som förbinder dagens barn och unga med gångna generationer och kommande?

Och så kanske den svåraste frågan av alla:

Om digitalisering och globalisering fullständigt omgestaltar produktion, distribution och konsumtion av kultur – vad har en regional kulturpolitik för uppgift då?

⁷⁴ ”Kunskap som känns”, Lars Strannegård, 2021.

Bilaga

Barn och unga i Region Stockholms kulturpolitik

I Stockholms län bor idag närmare 2,3 miljoner invånare, varav 700 000 är under 25 år. Fram till 2050 beräknas länets invånarantal öka med 1,1 miljoner till cirka 3,4 miljoner, varav minst en fjärdedel kommer att vara födda utomlands. Stockholmsregionen kännetecknas av att det är en huvudstadsregion men också av dess mångsidighet med stora och små kommuner, starka tätorter, förorter, landsbygd och skärgård.

Inom länet finns de områden som har högst medelinkomst i Sverige, men också ungefär hälften av de så kallat utsatta områdena⁷⁵. Många kommuner har en stor demografisk variation, med glesbygd, stark tätort, utsatt område, höginkomstområde inom de egna gränserna. Det gör att kulturvanorna skiljer sig åt inte bara mellan kommuner, utan också mellan kommundelar och på än mer detaljerad geografisk nivå. Det gör det svårt att via offentlig statistik få fram en entydig geografisk bild över hur barns och ungdomars kulturdeltagande ser ut.

Stockholms län har en hög andel unga invånare, särskilt i Stockholms stad och kranskommunerna. Länet har 460 000 barn i skolåldern (6–19 år), vilket är lika många som Region Östergötlands hela befolkning. Ungefär 100 000 barn nås årligen av professionell scenkonst via ett subventionsstöd, vilket är ett av flera stöd som Region Stockholm har för att skapa förutsättningar för kulturellt deltagande. (Stockholms stad är undantaget i siffran). Ungefär lika många tillkommer via Stockholm stads egna subventionssystem.

Kulturstrategin från 2018 konstaterar att ”tillgången till kultur, deltagandet i kulturupplevelser och möjlighet till eget skapande är idag ojämlikt

fördelat i länet. Påverkande faktorer är exempelvis befolkningsstruktur, boendeort i länet och skillnader mellan tätort och landsbygd. En utmaning är att hitta vägar för att minska dessa klyftor. En annan är att nå barn och unga, inte minst i socioekonomiskt svaga områden i länet. Offentliga insatser till regionens kulturliv bör därför riktas för att få fler att känna sig inkluderade. Kulturen har en viktig roll att fylla när det gäller integration och kan bidra till en demokratisk samhällsutveckling. En viktig aspekt är att personer med olika funktionsnedsättningar ska ha god tillgång till kultur. Det är även angeläget att främja och skydda de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur och sitt språk.”

Barn och unga är en prioriterad målgrupp hos kulturförvaltningen i Region Stockholm. Förvaltningen har övergripande följande verktyg:

- **Kulturstöd** (verksamhetsstöd, projektstöd, scenkonststöd). Stöden ska sträva efter att återspegla bredden av aktörer som finns i länet och leda till ett konstnärligt och innehållsmässigt kvalitativt och angeläget utbud med både spets och bredd. I kriterierna för stöd definieras konstnärlig kvalitet som en kombination av hantverksskicklighet, originalitet, kontext och regional angelägenhet, vara utgångspunkten för nämndens stödgivning. Så kallade horisontella mål (så som hållbar utveckling, jämställdhet, mångfald, olika gruppers rättigheter) påverkar inte fördelningen. Cirka 200 aktörer stöds av regionen. Region Stockholm är sällan ensam stödgivare till en aktör. Ekonomiska medel kommer ofta även från den kommunala och statliga nivån. Kulturnämnden arbetar inte med uppdrag utan aktörerna söker medel år för år.

⁷⁵ Utsatta områden är, enligt polismyndighetens definition, geografiskt avgränsade områden som karaktäriseras av en låg socioekonomisk status och där de kriminella har en inverkan på lokalsamhället. Utsatta områden | Polismyndigheten (polisen.se).

- **Främjandeverksamhet** som framför allt riktas till barn och unga. Arbetet bedrivs i första hand av länskulturfunktionerna inom bibliotek, cirkus, dans, slöjd, film, musik och kulturarv. Länskulturfunktioner får både regionalt och statligt stöd till sin verksamhet. Uppdraget riktar sig till kommuner, lokala föreningar och andra relevanta aktörer inom respektive verksamhetsområde i länet.
- **Stöd till föreningslivet.** Region Stockholms stöd till ungdomsorganisationer utgörs av två olika stödformer: ett *distriktsstöd* och ett *utvecklingsstöd*, det senare introduceras 2024. Distriktsstödet delas ut till olika distriktsorganisationer som i sin tur låter de lokala föreningarna ta del av det. Stödet ska bidra till barns och ungas utbildning i demokrati och öka barns och ungas inflytande och delaktighet i föreningslivet. 2023 är 112 000 barn och unga mellan 6–25 år aktiva i de föreningar som erhåller stöd av kultur- och utvecklingsstöd. Utvecklingsstödet ska dels främja nya aktörer/underrepresenterade i föreningslivet, dels främja möten mellan unga med olika bakgrund och samverka mellan olika grupper som vanligtvis inte möts.
- **Stöd till folkbildningen** kanaliseras dels via studieförbunden, dels via folkhögskolorna. År 2022 deltog 11 661 barn under 13 år i folkbildningsverksamhet i Stockholms län, till exempel i kurser i dans, målning, teckning, keramik.⁷⁶

Källförteckning

Digitala rapporter är markerade med hyperlänk till aktuella hemsidor där de kan laddas ner.

”Alla ska med? Om skuggan över landet bortom storstaden”, Kulturpolitikens liv efter döden, åtta upplivningsförsök.” Håkan A Bengtsson, Calle Nathanson, Evin Ahmed, Gunilla Kindstrand, med flera, 2018.

”Att bredda deltagandet i kulturlivet. Hinder och möjligheter”. Myndigheten för kulturanalys 2023.

”Culture statistics – cultural participation. Statistics explained”, Eurostat, 2015.

”Barn och ungas kulturaktiviteter, Stockholms län 2017.” Myndigheten för kulturanalys, 2017.

”Behaget i kulturen. En studie av konst- og kulturpublikum.” Arild Danielsen, 2006.

”Barn, kultur och kulturutbud – förutsättningar och förväntningar. En pilotstudie om att lyfta barns och ungas perspektiv.”, Manilla Ernst, Ylva Lorentzon, Moa Wester, Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet, 2013.

”Barn om konst, Metodeutfordringar i forskning om konst og kultur for barn og unge.” Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift, 2019.

”Barns kulturbruk.” Ann Christin E. Nilsen & Emma Lind. Nordisk kulturpolitisk tidskrift, 2013.

”Begeistringsforskning eller evalueringstyranni? Om kunnskap om kunst for barn og unge.” Heidi Stavrum. Nordisk kulturpolitisk tidskrift, 2013.

”Danskernes kulturvaner 2012.” Opinion og Pluss Leadership for Kulturministeriet.

”Delaktighet i kulturlivet i Norden.” Kulturanalys Norden, 2022.

”Det är i mødet det sker – om kulturpolitik og kulturformidling med børn i centrum.” Gitte Balling, Nordisk kulturpolitisk tidskrift, 2011.

”En digitalt utvidet kulturstatistikk. Måling av digitalt kulturbruk blant barn og unge.” Nordisk kulturpolitisk tidskrift, 2022.

”En flerfaldig mångfald: Refleksjoner kring mångfaldsbegreppet i svensk kulturpolitik 1972–2016.” Linnea Lindsköld. (I ”Vem får vara med? Perspektiv på inkludering og integration i kulturlivet i de nordiska länderna.”) Kulturanalys Norden, 2017.

”En gemensam nordisk undersökning av barns och ungas kulturvanor?” En rapport på uppdrag av Kulturanalys Norden, Mats Björnsson, 2018.

”Enkätresultat: Kulturskolor under pandemin.”, Kulturrådet, 2021.

”En lägesbedömning i relation till de kulturpolitiska målen.”, Myndigheten för kulturanalys, 2019 och 2022.

”Ett år med pandemin.” Myndigheten för kulturanalys, 2021.

”Framtidens kulturkonsumtion.” Svensk scenkonst med flera, 2023.

”Fri entré till museer. Effekter på antal museibesök och museibesökens sammansättning.”, Myndigheten för kulturanalys. 2023.

”Förödande att estetiska ämnen inte är ett krav.” 35 högskolerektorer i SvD, 2018-07-07.

”Har kulturpolitiken lyckats?”, Carl-Johan Kleberg och Torbjörn Forsell, 2019.

”Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor”, rapport, Konstnärsnämnden, 2014.

”Kultur for å delta.” Nordisk kulturpolitisk tidskrift, 2016.

”Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige.”, Sven Nilsson, 2003.

”Kulturpolitik. Formeringen av en modern kategori.”, My Klockar Linder, 2014.

”Kulturpolitik. Organisering, legitimering och praxis.”, Per Mangset och Ole Marius Hylland, 2017.

”Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun”, Regeringskansliet, SOU 2023:58, 2023.

”Kultursamverkansmodellen och kulturskolan”, Kulturskolerådet, 2023.

”Kulturskolecentrums statistik”, Kulturrådet, 2022.

”Kulturstrategi för Stockholmsregionen”, Region Stockholm, 2018.

”Kulturvanor i pandemins tid”, Myndigheten för kulturanalys, 2021.

”Kulturvanor i Sverige, 1987–2022”, SOM-institutets rapport, 2021.

”Kunskap som känns”, Lars Strannegård, 2021.

”Making culture”, Kulturanalys Norden, 2019.

”Nationella ungdomsenkäten, 2021”, Mucf, 2021.

”Nya sätt att organisera sig i civilsamhället”, Mucf, 2023.

”Overlaps and accumulations: The anatomy of cultural non-participation in Finland, 2007 to 2018”, Riie Heikkilä och Taru Lindblom, 2022.

Proposition 1974:28, Sveriges riksdag

”Speglingar – onst, kultur, politik, samhälle.” Nordisk Kulturfond, 2021.

”Regional biblioteksverksamhet”, Sveriges kommuner och regioner, 2019.

”RUFS 2050. Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen”, Region Stockholm, 2018.

”Rummet av kultur-och medievanor i Sverige 2015”, Myndigheten för kulturanalys, 2018.

”Rörlig och stabil, bred och spetsig. Kulturell reproduktion och strategier för breddat deltagande i den svenska kulturskolan”, Cecilia Jeppson, 2020.

SFS 1974:152, Sveriges riksdag.

SFS 2018:1197, Sveriges riksdag.

”Småungar och medier 2023”, Statens medieråd, 2023.

”Spelar mindre roll? En rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan.” Assitej, 2022.

”Svenskarna och internet.” Internetstiftelsen, 2018 och 2023.

”Så fri är konsten. Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten.” Myndigheten för kulturanalys, 2021.

”Ung i dag. En fördjupad bild av ungas fritid.” Mucf, 2023.

”Ungar och medier”, Statens medieråd, 2021 och 2023.

Gunilla Kindstrand är journalist och har följt kulturpolitiken under lång tid. Hon har arbetat som kulturchef och chefredaktör på flera dagstidningar. 2013–2018 var hon ordförande i myndigheten Konstnärsnämnden.

